

UTVÄRDERING AV FÖRSÖKSVERKSAMHET

MED

3-årig

YRKESINRIKTAD UTBILDNING I GYMNASIESKOLAN

1989:90

RAY
RAPPORT 1

SON B
1989-90

Statens offentliga utredningar
1989:90
Utbildningsdepartementet

Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkes- inriktad utbildning i gymnasieskolan

Första året

Beänkande av utredningen angående utvärdering av försöks-
verksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymna-
sieskolan

Stockholm 1989

Allmänna Förlaget har utgivit en bibliografi över SOU och Ds som omfattar åren 1981-1987. Den kan köpas från förlagets Kundtjänst, 106 47 STOCKHOLM.
Best. nr. 38-12078-X.

Beställare som är berättigade till remissexemplar eller friexemplar kan beställa sådana under adress:

Regeringskansliets förvaltningskontor

SOU-förrådet

103 33 STOCKHOLM

Tel: 08/763 23 20 Telefontid 8¹⁰ - 12⁰⁰ (externt och internt)

08/763 10 05 12⁰⁰ - 16⁰⁰ (endast internt)

REGERINGSKANSLIETS
OFFSETCENTRAL
Stockholm 1989

ISBN 91-38-10433-4
ISSN 0375-250X

FÖRORD.

Föreliggande betänkande är det första av tre från kommittén (U 1988:16) för utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Kommittén har antagit namnet **Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan**, förkortat UGY. Arbetet påbörjades 1 januari 1989. I detta betänkande beskrivs utredningens direktiv (1988:62) och utgångspunkter. Vi redovisar det arbete som bedrivits samt påbörjade och planerade datainsamlingar.

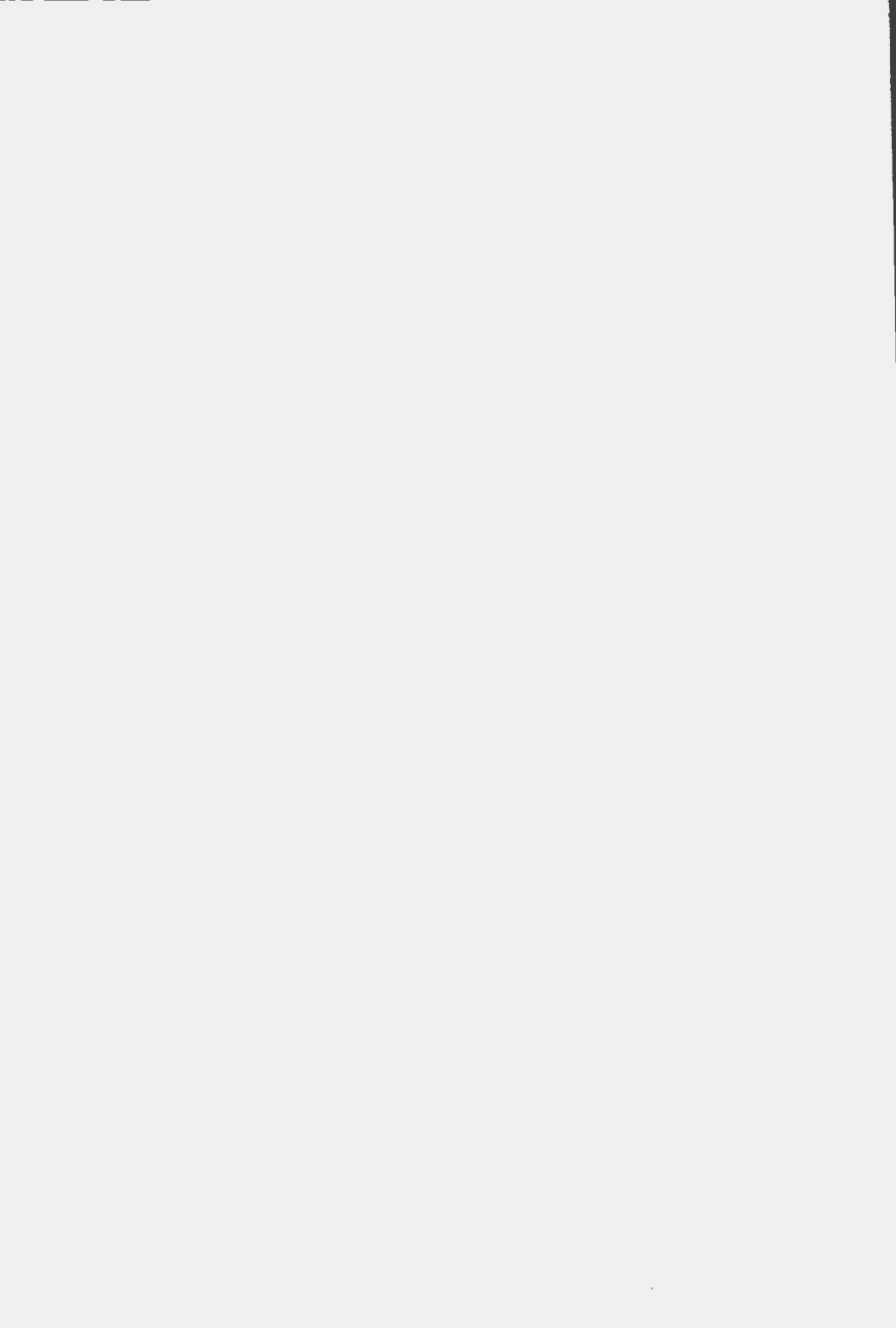
Med hänsyn till den korta tid utredningen arbetat är denna rapport att betrakta som en lägesrapport. Dock finns på några punkter slutsatser om försöken - vad gäller framförallt introduktionen - som redan nu bör beaktas för den fortsatta utvecklingen av försöksverksamheten. Tonvikten ligger emellertid i redovisningen av det planerade arbetet. I rapporten bifogas också en studie av försöksverksamheten i Blekinge län (bilaga 1). Vi ser det som väsentligt att i detta tidiga skede av utvärderingen kunna informera om utredningens mål, ramar och metoder.

Utvärderingen gäller i första hand de 6.000 intagningsplatserna läsåret 88/89. Till viss del kommer en del frågor att också gälla de 10.000 intagningsplatserna 89/90. De 6.000 intagningsplatserna har fördelats på 23 län, 93 kommuner, 167 skolenheter, 12 linjer och 321 klasser. Att utvärdera denna omfattande verksamhet inom en period av två och ett halvt år är en svårbemästrad uppgift. En uppgift som kräver att de kunskaper och de erfarenheter som finns hos dem som direkt arbetar med försöksverksamheten kan komma till uttryck. Det är därför av största vikt att vi på ett tidigt stadium i arbetet kan få kontakt med dem som planerar, genomför och följer försöksverksamheten för att vi därmed skall få tillgång inte bara till olika typer av rapporter utan också mer personliga kunskaper och erfarenheter. Ett syfte med detta betänkande är därför lika mycket att ge information om utvärderingens inriktning, som skapa en grund för utbyte av information.

Stockholm 11 augusti 1989.

Claes Elmstedt

Ulf P. Lundgren

INNEHÅLL

FÖRORD

INLEDNING

YRKESUTBILDNINGARNAS FRAMVÄXT – EN BAKGRUND

Yrkesutbildningen som en del av gymnasieskolan

DIREKTIV

Utvärderingens huvudfrågor

EN BESKRIVNING AV FÖRSÖKSVERKSAMHETEN

500-försöket

6.000-försöket

10.000-försöket

HUR KAN FÖRSÖKSVERKSAMHETEN UTVÄRDERAS?

Vilka frågor kan försöken besvara?

Utvärderingsstrategi

Verksamhetsplan

EN FÖRSTA BEDÖMNING AV FÖRSÖKSVERKSAMHETEN

Den arbetsplatsförlagda utbildningen

Handledare och utbildningens kvalitet

Kostnader

En modell för samhällsekonomisk analys

SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER

BILAGOR

Bilaga 1: ÖGY-försök i Blekinge (Nils Hansson)

Bilaga 2: Direktiv

Bilaga 3: Personal

INLEDNING

När utredningen påbörjade sitt arbete den 1 januari 1989 var dess huvuduppgift att utvärdera den pågående försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Motivet för en försöksverksamhet var att denna skulle ge ett underlag för beslut om den framtida yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan. För närvarande är under remissbehandling ett förslag om en ny linjeorganisation för gymnasieskolan, vilket innesluter ett förslag om treårig yrkesinriktad utbildning. Frågan om en treårig yrkesinriktad utbildning skall införas har genom detta förslag ytterligare aktualiserats.

Att utvärdera innebär att utifrån en uppsättning kriterier värdera en verksamhet. Mål för verksamheten är oftast de vanligaste kriterierna för bedömning. Har målen uppfyllts eller inte? Mål för en allmän utbildning är dock inte alla gånger entydiga och klart ut-sagda. Utbildningars inriktning och utformning bygger inte bara på stadfästa mål utan också på övergripande linjer i utbildningspolitiken. I syfte att ge en ram för uppdraget och de frågeställningar som ålagts utredningen inleder vi rapporten med en kort översikt över yrkesutbildningarnas historia. Vad vi här försöker peka på är huvudlinjer i den utbildningspolitik som präglat yrkesutbildningarna. Vi har i denna första rapport medvetet gjort framställningen synnerligen kort och koncentrerat den till yrkesinriktad utbildningar riktade mot näringslivet och då framförallt utbildningar riktade mot industrin. I den slutliga rapporten avser vi att teckna en mer fullödlig beskrivning av yrkesutbildningens framväxt inneslutande samtliga områden.

I ett andra steg redovisar vi direktiven för utredningen och hur försöksverksamheten utformats, samt vilka konsekvenser försökens uppläggning har för utvärderingen. I ett tredje steg sammanfattar vi den information vi insamlat och de tolkningar vi på nuvarande stadium kan göra.

YRKESUTBILDNINGARNAS FRAMVÄXT - EN BAKGRUND.

Yrkesutbildningen har en grund i skräväsendet. Med skräväsendets avskaffande 1846 kom organiserandet av yrkesutbildning att få andra former och statens ansvar kom med tiden efter skräväsendets upphörande att bli allt tydligare. Det industriella samhällets framväxt blev betydelsefullt. De första stegen mot en fastare organisation togs genom inrättandet av slöjdsolor och tekniska söndags- och aftonskolor, bland annat efter tyska förebilder. Under seklets andra hälft kom yrkesutbildningarnas omfattning och inriktning att bli av allt större intresse för staten; under 1800-talets sista del skedde en tillväxt i såväl antalet studerande som i antal skolor och kraven på yrkesutbildningen skärptes.

Med 1900-talets inträdande skedde en förändring av det pedagogiska tänkandet. Utbildning började, såväl politiskt som pedagogiskt att uppfattas som ett instrument för samhällsförändring, och utbildningar började att allt tydligare motiveras av sin nyttoinriktning. Härigenom skapades i sin tur nya föreställningar om relationer mellan utbildning och arbetsliv och inte minst om relationer mellan utbildning och arbetsmarknad. De pedagogiska idéer som kom i fokus i såväl debatt som i reformarbete vid seklets början - den progressiva pedagogiken - fick genomslag också i förändringarna av yrkesutbildningen. Den struktur som linjerades upp i 1918 års reformbeslut innebar en yrkesutbildning som omfattade tre områden; hantverk, industri och huslig utbildning. För de två första områdena tillkom ett system med tre nivåer; lärlingsskolor, yrkesskolor och tekniska skolor. För dessa utgick statsbidrag upp till 50% av kostnaderna.

Under 20- och 30-talen kom åtgärder inom yrkesutbildningen att kopplas till socialpolitiska motiv. Arbetslösheten, framförallt på 30-talet, ledde till olika former av beredskapsarbete och kurser. Försök gjordes att med statliga medel styra en ökad lärlingsutbildning, något som av olika skäl mötte motstånd från både arbetstagare och arbetsgivare. Mot slutet av 30-talet inriktades politiken alltmer mot långsiktiga åtgärder. Vid sidan om de politiska strävanden, som direkt riktades mot utbildningssektorn, kom också rationaliseringssträvanden att påverka yrkesutbildningarna. De reformer som kom till stånd motiverades av bland annat sjunkande elevantal och tillkomsten av fortsättningsskolan. Här fanns också en strävan att göra utbildningarna så oberoende som möjligt av konjunkturväxlingar och att detta bäst kunde ske genom en anpassning till arbetslivets villkor. Saltsjöbadsavtalet 1938 innebar bland annat att arbetsmark-

nadens parter åtog sig ett ansvar för yrkesutbildningarna. Arbetsmarknadsorganisationernas yrkesutbildningskommitté föreslog 1944 att yrkesutbildningarna borde organiseras som lärlingsutbildningar och regleras genom kollektivavtal. De landstingskommunala verkstadsskolorna skulle, förutom att vara komplement till lärlingsutbildningen, fungera som regionala utbildningscentra. En konstruktion gavs också för parternas inflytande över utbildningen. På central nivå skulle finnas ett yrkesråd och på regional och lokal nivå branschspecifika yrkesråd.

Efterkrigstidens utveckling av yrkesutbildningarna bär samma karaktäristika som utbildningsväsendet i stort. En kraftig expansion skedde och speciellt då beträffande kommunala yrkesskolor.

1952 tillsattes en parlamentarisk utredning - yrkesutbildningssakkunniga - vars betänkande lades fram 1954. Deras förslag lade en grund för den fortsatta utbildningspolitiken. Två grundprinciper framträder här som betydelsefulla för den fortsatta utvecklingen. Dels infogades yrkesutbildningarna tydligt i den allmänna utbildningspolitiken. Varje elev skulle ha, oberoende av studieval, samma möjligheter. Dels framhölls statens övergripande ansvar för yrkesutbildningarna. Dessa två principer kom konkret till uttryck i konstruktionen av statsbidraget. 1955 års riksdag antog i stort de förslag som lagts. Resultatet innebar en snabb tillväxt av yrkesutbildningarna.

Utifrån gymnasieutredningens och fackskoleutredningens omfattande utredningsarbete fattade höstriktsdagen 1964 beslut om en genomgripande utbildningsreform. De starkaste skälen till en reform av sekundärutbildningen låg i skolväsendets expansion under efterkrigstiden och i synnerhet då under 50-talet. Det fanns vidare en rad kvalitativa problem och organisatoriska problem. I det senare fallet rörande gymnasiets inre differentiering, dess samordning med andra sekundärutbildningar och utbildningarnas geografiska spridning. Den reform riksdagen antog, innebar att det gymnasiala skolsystemet kom att få en, mer än tidigare, enhetlig struktur organiserad i tre block; gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan. Och till dessa block fanns en komplettering med en utbyggd organisation för vuxenutbildning. Grundtanken var, att dessa tre block skulle organiseras som en helhet. 1963 års yrkesutbildningsberedning skulle ge grunden för hur yrkesutbildningen skulle ordnas inom denna helhet.

I gymnasieskolan blev de yrkesinriktade utbildningarna tvååriga - organiserade i branschinriktade linjer - där i årskurs 2 en specificering av yrkesinriktningen gjordes. Till dessa två årskurser fogades linjeanknutna specialkurser. Under första året skulle yrkesteknik och yrkesteori omfatta 2/3 delar av utbildningen. I övrigt skulle undervis-

ningen omfatta allmänna ämnen varav ett ämne enligt den läroplan som var gällande i fackskolan. Statsbidraget skulle vara oberoende av inriktningar, vilket kom att innebära en statlig kostnadstäckning på 95%.

Under 70-talet tas den yrkesinriktade utbildningen upp dels i Utredningen om skolans inre arbete (SIA) dels inom utbildningsdepartementets gymnasietskolegrupp. Framförallt är det dock i direktiven och i arbetet inom 1976 års gymnaseutredning som den yrkesinriktade utbildningen på nytt aktualiseras. Här ges i direktivet till utredningen en klar utbildningspolitisk signal om att alla skall - inom gymnasieskolans ram - erbjudas utbildning som är både yrkesförberedande och förberedande för fortsatta studier.

I regeringens proposition prop. 1983/84:116 slås fast, att gymnasieskolan "*skall vara beredd att ta emot alla ungdomar som lämnar grundskolan och att den därför behöver bli mer flexibel*". Propositionen innebar en ny form av reformstrategi byggd på en serie lokala försök och en stegvis reformering. Medan 1976 års gymnaseutredning förordade en genomgripande reformering i ett slag, innebar den följande propositionen att omdaningarna bröts ned i flera steg. Den yrkesinriktade yrkesutbildningen och linjeorganisationen lyftes i praktiken ur den första reformfasen; propositionen berörde i första hand förändringar inom existerande ramar.

I juni 1984 tillsattes emellertid en expertgrupp för en översyn av den gymnasiala yrkesinriktade utbildningen. Gruppen antog arbetsnamnet arbetsgruppen för översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen (ÖGY). Två år senare framlade gruppen ett betänkande. De förslag utredningen gav, innebär en grundläggande förändring av de yrkesinriktade utbildningarna. De skall vara treåriga. De två första åren skall i huvudsak vara skolförlagd, medan tredje årets utbildning till ca 60% skall vara arbetsplatsförlagd. På vissa linjer kan dock undantag ske. Genom denna grundmodell sker en anpassning till två krav eller två utbildningspolitiska linjer, som tidigare framträtt med olika kraft i utvecklingen av den yrkesinriktade utbildningen, nämligen kraven på att den gymnasiala utbildningen skall innesluta studie/ägar som ger såväl möjligheter till fortsatta studier som yrkesarbete, och att yrkesinriktad utbildning skall anpassas till strukturförändringar inom arbetslivet. Det senare skall ske genom den arbetsplatsförlagda utbildningen, som förutom att den har en koncentration i årskurs 3, skall påbörjas med upp till 10% av tiden i årskurserna ett och två. Därmed blir de yrkesinriktade utbildningarna inte bara ett ansvar för staten och för arbetsmarknadens parter, utan ett ansvar som vidgas till arbetslivet och kommunerna.

De kostnader som den arbetsplatsförlagda utbildningen innebär föreslår utredningen administrativt skall täckas genom ett bidrag per anställd. Ett bidrag som skall användas för utjämning av kostnaderna och helt skall återgå till företagen. Under hela studietiden skall eleverna betraktas som elever och därmed inte direkt delta i produktionen.

Med utgångspunkt i AMU:s kursplanmodell med ett kompetensbaserat modulsystem föreslås ett liknande kompetensbaserat modulsystem, där undervisningstiden anges men där modulerna är målrelaterade. Därmed ges en grund för fortsatta påbyggnader. Vidare framhåller utredningen betydelsen av en kursplanestyrning för att undvika en ensidig anpassning av utbildningen till enskilda företag. Den arbetsplatsförlagda utbildningen kräver också en pedagogisk utbildning av dem som på arbetsplatserna skall undervisa eleverna. Reformen förutsätter därför en handledarutbildning.

Till stora delar är utredningens förslag principiella till sin natur. En rad olika konkreta problem inom reformens ram kräver kunskap och erfarenheter för att hanteras.

"Översynen av den gymnasiala yrkesutbildningen har skett i ett fruktbart samarbete mellan utbildningsmyndigheter, skolhuvudmän och arbetsmarknadens parter. På många områden innehåller våra förslag principer och riktlinjer för fortsatt arbete. Dessa måste ytterligare konkretiseras och exemplifieras. Yrkesutbildningen har en komplicerad struktur med inslag av såväl förordnings- som avtalsreglerade områden och frågorna berör flera departement och myndigheter.

Detta arbete kräver nära kontakt med arbetsmarknadens parter och skolhuvudmännen. En interndepartemental grupp som också innehåller representanter från SÖ, arbetsmarknadens parter och skolhuvudmännen bör därför samordna reformarbetet och utgöra en naturlig fortsättning på det arbete vi genomfört.

Många av våra förslag avseende yrkesutbildningen är av mer principiell karaktär och avsedda att utgöra riktlinjer för en fortsatt verksamhet som först efter genomfört kursplanearbete kan leda till genomgripande förändringar av den gymnasiala yrkesutbildningen. Vissa förslag kan dock genomföras mer eller mindre direkt.

Våra förslag bör genomföras med början läsåret 1987/88. Detta innebär att det av oss föreslagna tredje året första gången kan genomföras tidigast läsåret 1990/91." Så långt utredningen.

I propositionen understryks att konsekvenserna av förslagen är så omfattande, att definitiv ställning först bör tas efter en period av försöksverksamhet.

Yrkesutbildningen som en del av gymnasieskolan.

Vårt huvudsakliga motiv för att - visserligen översiktligt - behandla utvecklingen av yrkesutbildningen är att det, enligt vår bedömning, är nödvändigt att skapa en bakgrund för och ett sammanhang åt den pågående utvärderingen. Varje utvärdering innebär en jämförelse och värdering av resultat av en verksamhet mot de mål som uppställts för verksamheten, eller mot andra bestämda kriterier. Mål för ett utbildningssystem i ett bestämt reformskede framträder dock inte enbart i aktuella styrdokument som utredningar, propositioner, utskottbetänkanden och riksdagsprotokoll. Målen finns också inbyggda i olika utbildningspolitiska linjer, som formats under en längre tid. Att utvärdera eller följa en pågående reform i syfte att skapa kunskap om reformens möjligheter och gränser kräver därför inte bara en förståelse av de aktuella reformsträvandena, utan också en kunskap om de mer långsiktiga förändringarna och de perspektiv reformsträvandena uttrycker.

Varje del av utbildningsväsendet fyller olika uppgifter i samhället. En betydelsefull uppgift är att ge de uppväxande en grund av kunskaper, färdigheter och värden. Det klassiska utbildningstänkandet, som det framträder fram mot sekelskiftet, grundades på att detta återskapande av grundläggande kunskaper och värden var utbildningens allt överskuggande funktion. Med förändringar i produktionens struktur och innehåll tilldelades utbildning alltfler uppgifter i samhället. Utbildning fick en betydelse för den enskildes värde på arbetsmarknaden, den knöts till lönesättning och den kom att bli ett instrument för den ekonomiska politiken. Utbildning kopplades vidare inte bara till politiska mål som ekonomisk illväxt utan också till mål om jämlikhet och jämställdhet.

Grovt tecknat kan utbildningsförändringarna under detta sekel beskrivas med begreppen expansion, vidgning och integrering. Expansionen har inneburit att utbildningen kommit att omfatta alltfler områden och alltfler individer. I förlängningen av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad gymnasieutbildning finns en tolvårig skola. Vidgningen har inneburit att utbildningen fått alltfler uppgifter, alltfler mål och alltfler funktioner i samhället. Integreringen är mer svår att enkelt sammanfatta. Å ena sidan har utvecklingen av utbildningsväsendet i sin helhet inneburit att i basen har en sammanhållen utbildning byggts upp. Å andra sidan karaktäriseras också utbildningsväsendet i sin helhet av en stark differentiering i slutet. Denna differentiering har balanserats mot krav på lika möjligheter vid inträde. Integreringen utgör den strävan

som funnits att så långt möjligt är ge en gemensam utbildning, en integrering som därvid inte bara tagit gestalt i ett i grunden sammanhållet utbildningssystem utan också i en samordning av moment, ämnen och kompetensbedömning när linjeuppdelning funnits.

Yrkesutbildningarna intar i utbildningsväsendet en särställning. De studieförberedande, 'teoretiska', delarna av gymnasieskolan har traditioner med rötter i universitetens krav på studenternas kunskaper. Dessa traditioner innebär vid förändringar en viss tröghet. Lärare har en identitet i skolämnen med rötter i vetenskapliga discipliner, där de investeringar som de gjort i utbildning förutsätts vara likartade de investeringar eleverna gör. Ekonomiska förändringar i samhället har en långsam och indirekt effekt på utbildningarnas innehåll och organisation. Yrkesutbildningarna däremot har ingen överbyggnad motsvarande universitetens. Ekonomiska förändringar borde med stor sannolikhet få snabbare genomslag än inom andra delar av utbildningsväsendet. Genom den nära och tydliga kopplingen mellan ekonomi och utbildning tilldelas också yrkesutbildningarna funktioner som är mer kortsiktiga. Vi kan se det illustrerat i till exempel 30-talets utbildningspolitik.

Samtidigt har yrkesutbildningarna länge varit en del av den allmänna skolpolitiken. Och i detta ligger en, för dessa utbildningar specifik problematik. Strävan mot att utforma ett jämlikt utbildningssystem kräver en lång period av successiva förändringar. Denna strävan, som mycket tidigt framträder i svensk utbildningspolitik och som får sitt synligaste uttryck i 1946 års skolkommissions arbete, har inneburit stegvisa försök att bygga upp ytor för integration med andra utbildningar, öppna möjligheter för fortsatt utbildning och möjliggöra olika enskilda studievägar. Samtidigt ställs på yrkesutbildningarna specifika krav på anpassning till arbetslivet, som varierat med strukturella förändringar, konjunkturen och den utbildningspolitik som formats. Även om yrkesutbildningen inte enkelt kan beskrivas som en utbildning i turbulens, framstår den i ett historiskt perspektiv som en utbildning, där olika krav möts och ibland korsas, ibland harmonierar.

Strävan att bygga en bred yrkesutbildning, i syfte att göra den till en integrerad del av den gymnasiala utbildningen med möjligheter för de enskilda eleverna att kombinera studievägar och skapa en bas för kommande såväl teoretisk som yrkesinriktad utbildning, är en utbildningspolitisk huvudlinje. En annan har varit att skapa en kvalificerad yrkesutbildning. Det senare behöver inte betyda en sträng specialisering, men kan innebära det vid vissa tidpunkter och för vissa områden. I princip kan dessa två huvudlinjer beskrivas som två kvalifikationsfält. Å ena sidan har vi ett fält där eleverna

skall kunna kvalificera sig för teoretiska studier och å andra sidan ett fält där eleverna skall kvalificera sig för ett arbetsliv. Om arbetslivets behov av yrkeskvalifikationer framträder som övergripande kan på en rad punkter dessa två fält skära varandra. Om arbetslivet eller delar av arbetslivet uppfattas ställa krav på precisa yrkeskvalifikationer blir dessa två kvalifikationsfält separerade.

Förändringar av yrkesutbildningen har till stor del skett genom förslag, där erfarenhet kunnat användas, men där systematisk kunskap många gånger saknats. Växlingen från en struktur och organisation för utbildningen till ett innehåll och en metodik, präglas av antaganden om samband mellan yrkeskunskaper och hur dessa organiseras för lärande. Därmed har förändringar i produktionslivet inte systematiskt behandlats för att i nästa steg kunna omformas till läroplansteoretiskt och didaktiskt grundade strategier i utbildningen. Försöksverksamheten ger konkreta illustrationer till detta. ÖGY:s förslag om ett moduluppbyggt system är i viktiga avseenden väl motiverat. Det ger goda möjligheter att redovisa utbildningens innehåll och de utbildades kvalifikationer, såväl inför framtida anställningar som fortsatt utbildning. Hur dessa moduler skall skapas i förhållande till olika, för produktionslivet nödvändiga kunskaper är dock mer oklart. En problematik framträder också genom integrationssträvanden mellan yrkesspecifika delar av utbildningen och de mer allmänna. Trots förekomsten av omfattande praktiska erfarenheter, är den systematiskt uppbyggda kunskapen begränsad om hur utbildningen i allmänna ämnen innehållsmässigt skall organiseras i förhållande till yrkesämnena och vice versa.

Därmed har vi antytt en del av ett perspektiv inom vilket arbetet utformas och vilket ger en referensram för de slutsatser vi kommer att dra.

DIREKTIV.

I prop. 1987/88:102 skriver det föredragande statsrådet: "Flera av de nu aktuella förslagen har emellertid så omfattande konsekvenser att jag inte nu är beredd att ta definitiv ställning till hur yrkesutbildningen bör utformas i framtiden. För att göra detta fordras enligt min mening konkreta erfarenheter." För att skaffa dessa erfarenheter föreslås en försöksverksamhet under tre år. Utvärderingen av denna försöksverksamhet skall vara klar 1991. "I denna skall prövas hur en delvis arbetsplatsförlagd utbildning fungerar på orter med skilda näringsgeografiska, arbetsmarknadsmässiga och konjunkturella betingelser. Vilka effekter har en förlängd utbildning på rekryteringen till de yrkesinriktade linjerna? Är det möjligt att arbetsplatsförlägga stora delar av utbildningen och samtidigt ha högt ställda krav på kvalitet? Tillhandahåller arbetsplatserna utbildade handledare? Kan skolan och arbetslivet samarbeta på det föreslagna sättet? Vilka kostnader uppstår för staten, skolhuvudmännen och arbetsgivarna? Sluts de avtal som erfordras dels mellan skolhuvudmän och arbetsgivare, dels mellan arbetsgivare och arbetstagare?"

Om utvärderingen av försöksverksamheten sägs i propositionen, att frågan om hur den skolförlagda utbildningen skall kombineras med den arbetsplatsförlagda utbildningen är en uppgift för försöksverksamheten. Och vidare: "En annan viktig effekt är den 'utslussningseffekt' på arbetsmarknaden som en tid i arbetslivet innebär."

Regeringen beslöt i september 1988 att tillkalla en särskild utredare med uppgift att utvärdera försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Till utredningen knöts en parlamentarisk referensgrupp.

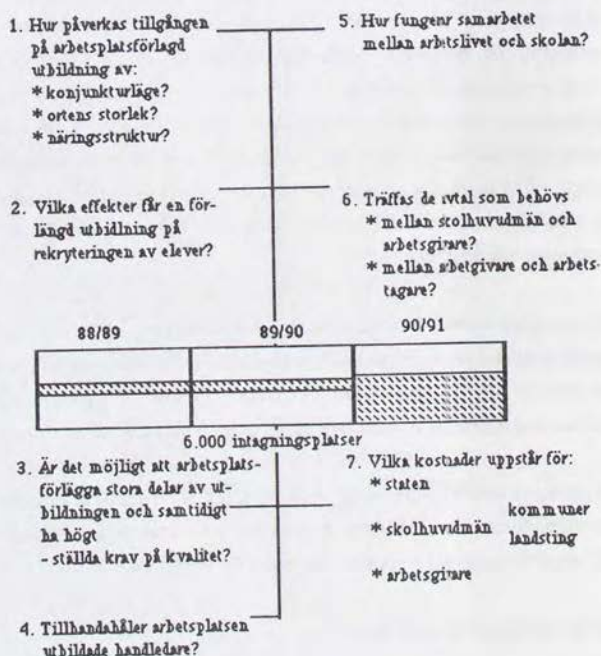
Utvärderingens huvudfrågor.

I direktiven anges följande riktlinjer för utvärderingen:

- Hur påverkas tillgången på platser för arbetsplatsförlagd utbildning av konjunkturläge och ortens storlek och näringsstruktur?
- Vilka effekter får en förlängd utbildning på rekryteringen av elever till yrkesinriktad utbildning?
- Är det möjligt att arbetsplatsförlägga stora delar av utbildningen och samtidigt ha högt ställda krav på kvalitet?

- Tillhandahåller arbetsplatserna utbildade handledare?
- Hur fungerar samarbetet mellan arbetslivet och skolan?
- Träffas de avtal som behövs dels mellan skolhuvudmän och arbetsgivare, dels mellan arbetsgivare och arbetstagare?
- Vilka kostnader uppstår för staten, skolhuvudmännen och arbetsgivarna?

Direktiven för utvärderingen kan sammanfattas i följande figur:

EN BESKRIVNING AV FÖRSÖKSVERKSAMHETEN.

I betänkandet från arbetsgruppen för översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen (ÖGY) sägs, som tidigare citerats, att förslagen till stora delar "är av mer principiell karaktär och avsedda att utgöra riktlinjer för en fortsatt verksamhet Vissa förslag kan dock genomföras mer eller mindre direkt. I några fall bör så ske först efter det att en försöksverksamhet gett ytterligare underlag för verksamhetens närmare utformning." I propositionen accepteras i stora drag de förslag ÖGY ger. Dock konstaterar departementschefen att även om en modernisering av den yrkesinriktade utbildningen brådskar och att arbetsgruppens förslag innebär ett nytänkande, så har flera av förslagen så omfattande konsekvenser "att jag inte nu är beredd att ta definitiv ställning till hur yrkesutbildningen bör utformas i framtiden. För att göra det fordras enligt min mening konkreta erfarenheter." ÖGY:s modell för finansiering av reformen avvisas.

För att få erfarenheter föreslås alltså "en försöksverksamhet under tre år som görs till föremål för en samlad utvärdering hösten 1991." Denna försöksverksamhet skall, enligt propositionen, baseras på arbetet med utvecklingen av kursplaner. "För att få en uppfattning dels om den arbetsplatsförlagda utbildningens kvalitet, dels om den totala belastningen på arbetsmarknaden i kommuner av olika slag, vad avser befolkningsmässiga och näringslivsmässiga förutsättningar som verksamheten kan leda till, bör försöken struktureras i två led - dels koncentrerade försök med många studievägar i några större regioner (fullskaleförsök) dels ett mer utspritt nät av gymnasiekommuner." Vad gäller försökens uppläggning med avseende på utvärderingen skriver departementschefen: "Vid mina överbäganden avseende omfattningen av försöksverksamheten har jag strävat efter att göra den å ena sidan tillräckligt omfattande för att få ett säkert underlag för utvärdering men å andra sidan inte så stor att utvärderingen blir en otymplig arbetsuppgift." Dimensioneringen av försöksverksamheten föreslås till 5.000 intagningsplatser.

Utbildningsutskottet delar uppfattningen att ett beslut bör tas efter det att en försöksverksamhet givit erfarenheter. "Försöksverksamhet och erfarenhet därav bör avvaktas innan beslut fattas om de yrkesinriktade studievägarnas längd i gymnasieskolan." Vad gäller utvärderingen framhålles specifikt en punkt, nämligen att utskottet "förutsätter att det i utvärderingsarbetet noga prövas hur handledarutbildningen inom vårdsektorn skall utformas i framtiden." Vidare understryker utskottet vikten av att utvärderingen av försöksverksamheten blir noggrann och att företrädare för de poli-

tiska partierna får insyn. I motion 1987/88:Ub6 (vpk) yrkande 2 anförts att försöksverksamhetens omfattning ökas med 1.000 intagningsplatser. Utskottet tillstyrker yrkandet och motiverar detta med behovet av att en fullskaleverksamhet genomförs. I samma motion, yrkande 3, föreslås att för åren 1989/90 och 1990/91 bör en ytterligare utökning ske och då omfatta 10.000 intagningsplatser. *"Till frågan om ytterligare utökning av försöksverksamheten med hänsyn till intresset från skolhuvudmännens sida att delta i försöksverksamhet bör regeringen återkomma med förslag i 1989 års budgetproposition."*, skrev utbildningsutskottet.

I 1989 års budgetproposition föreslås en utökning av antalet intagningsplatser för läsåret 1989/90 till 10 000. *"Enligt min mening finns det starka skäl för att försöksverksamheten skulle vinna på att fr.o.m. budgetåret 1989/90 utökas med fler intagningsplatser. SÖ har tagit fram kursplaner för ytterligare verksamhetsområden och jag finner det angeläget att även dessa så snart som möjligt får prövas i försöksverksamhet. Det är också viktigt att försöksverksamheten kan spridas till flera orter av olika karaktär så att därmed en bättre allsidighet i fråga om näringslivsstruktur m.m. kan säkerställas. Vidare är det viktigt att öka möjligheterna till att genomföra s.k. fullskaleförsök."* Föredragande statsrådet pekar också på den försöksverksamhet som inleddes budgetåret 1987/88 (500-försöket) med vissa treåriga yrkesinriktade linjer. *"Jag finner det angeläget att detta försök så snart som möjligt inordnas i den större försöksverksamheten. Jag föreslår därför att intagningen på berörda orter till 500-försöket fr.o.m. budgetåret 1989/90 förändras till att gälla intagningen i det större försöket inom ramen för de 10.000 intagningsplatser som jag förordar."*

Förutom den kvantitativa utbyggnaden av försöken, med en ökning på 67% från 6.000 intagningsplatser till 10.000, kommer under budgetåret 1989/90 försöksverksamheten att breddas till sina syften. De s.k. 500-försöken, vilket innebar en form av första start av försöksverksamheten med treåriga yrkesinriktade utbildningar, har genom sin inriktning en något annorlunda situation. Genom att dessa försök integreras med försöksverksamheten i sin helhet kompliceras kvalitativt sett utvärderingen. Vidgningen av försöksverksamheten innebär naturligtvis i sig en annan ram för utvärderingen.

500-försöket.

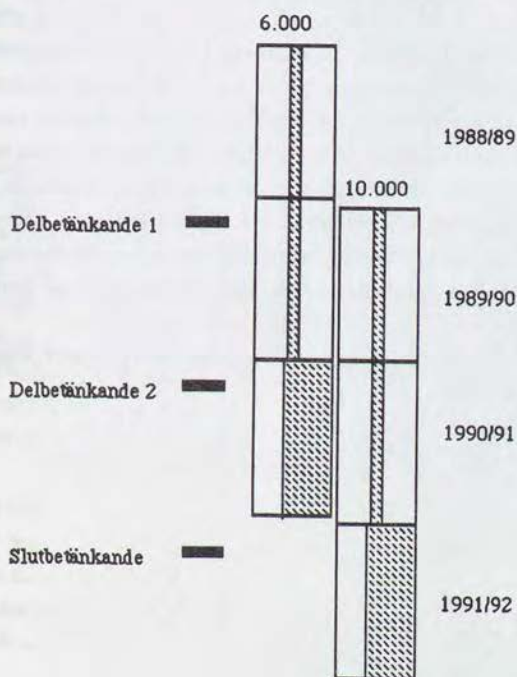
500-försöket kan betraktas som ett första steg i försöksverksamheten. De 500 intagningsplatserna omfattar treårig industriell teknisk linje (22 klasser), treårig el-teleteknisk linje (3 klasser), treårig värme och sanitetsteknisk linje (4 klasser), treårig vårdlinje (2 klasser) och treårig social service och omvårdnadslinje (1 klass).

Sammanlagt deltar 28 gymnasieskolor. Skolöverstyrelsen har med underlag i lokala rapporter gjort en utvärdering. Vid sidan om denna rapport har en utvärdering gjorts av konsulenten Lage Mattsson av treårig industriell teknisk linje och av rektorn Bengt Olsson av treårig värme- och sanitetsteknisk linje.

Försöken har inneburit att den tvååriga utbildningen förlängts med en ettårig specialkurs. 500-försöket är således ett försök med en treårig yrkesutbildning, men inte ett försök med den modell för yrkesförlagd utbildning som ÖGY föreslår. Därmed kan inte 500-försöken jämföras med 6.000-försöken. Dock kan, som SÖ konstaterar, erfarenheterna komma 6.000-försöket till del, framför allt vad gäller kursplanarbetet. Med avseende på kommitténs arbete har dock försöken ett mindre informationsvärde.

6000-försöket.

Om vi ser till försöksverksamhetens struktur får vi följande grafiska representation:

När utvärderingen skall avslutas har således endast 6.000 lämnat utbildningen (våren 1991). I realiteten har de inte lämnat utbildningen när slutrapporten skrivs. Av övriga elever i försöksverksamhet har 10.000 ett år kvar i utbildningen och om ytterligare intagningsplatser tillkommer 90/91 har dessa senare elever två år kvar. Om vi ser till den arbetsplatsförlagda delen blir försöken, med avseende på sina syften, svår att utvärdera inom den angivna tidsramen. Detta är givetvis särskilt problematiskt med tanke på utläggningen av den arbetsplatsförlagda utbildningen över årskurser. Den arbetsplatsförlagda delen av undervisningen skall omfatta 10% av den totala studietiden i vardera årskurserna ett och två, där huvuddelen skall förläggas till årskurs två. I årskurs tre skall den arbetsplatsförlagda utbildningen utgöra 60%. (I figuren ovan har den arbetsplatsförlagda delen markerats med skuggning.)

När slutrapporten från försöken skall skrivas har således den första gruppen - som antogs 1988/89 (6.000) - inte helt slutfört tredje årets arbetsplatsförlagda utbildning. Den andra intagningsgruppen (10.000) har slutfört årskurserna ett och två och har haft 10% av den totala studietiden förlagd till arbetsplats. Den tredje omgången - om beslut om en sådan fattas - har slutfört årskurs ett och har mindre än 10% av sin utbildning förlagd till arbetsplats. Om vi ser till den totala tid som kommer att arbetsplatsförläggas för de minst 26.000 platserna har, inom den tid som utvärderingen sträcker sig, endast ca 37% av den arbetsplatsförlagda undervisningen genomförts. Då slutrapporten från utvärderingen skall vara klar 1 september 1991 måste behövliga data för slutrapporten bearbetas våren 1991, vilket innebär att ingen av de elever som antagits till den treåriga utbildningen då lämnat den. I realiteten kan mindre än 1/3 av den arbetsplatsförlagda utbildningen i försöksverksamheten följas inom den tidsram utvärderingen har. Utbildningen torde vinna betydligt på ett senare datum för inlämnande av slutrapporten.

Om vi ser till fördelningen av de 6.000 intagningsplatser finner vi följande fördelning över linjer (tab 1).

Tab. 1: Försöksverksamhetens fördelning på linjer (15/9-88).

Studiekod	Klasser	Elever	%	Linje
BY	18,5	287	5,0	Bygg o anlägg.
ELEI	5,0	80	1,4	Elektriker
ELIA	14,0	218	3,8	Indust. autom.
ELIE	14,0	225	3,9	Indust. elektronik
FT	47,0	725	12,7	Fordon o transport
HA	7,0	177	3,1	Handels
IN	96,0	1383	24,3	Indust. teknisk
OM-K	21,0	533	9,4	Omvårdnad-kommunal
OM-L	55,0	1317	23,1	Omvårdnad- Landst.
OM-TOTAL	76,0	1850	32,5	
TB	9,5	133	2,3	Textil o bekläd.
VLBU-K	2,0	57	1,0	Vård barn o ungdom.
VLBU-L	7,0	169	3,0	Vård barn o ungdom.
VLBU-TOT.	9,0	226	4,0	
VT	4,0	65	1,1	VVS teknisk
NB-L	22,0	328	5,8	Naturbruk
TOTALT:	322	5697	100,0	
Kommunalt:	238	3883	68,2	
Landsting:	84	1814	31,8	

Intagningsplatserna fördelar sig på 229 olika försöksenheter i 167 skolor, 93 kommuner och 23 län. Totalt omfattar försöken 322 klasser. Den 15 september gick 5.697 elever i försöksverksamheten. Av dessa gick 1.814 elever (31.84%) i landstingskommunala skolor. Omvårdnadslinjen har största andelen av eleverna (32.5%), varav merparten är förlagd till landstingskommunala skolor (71%). Industriell teknisk linje har lite drygt 24% av platserna. Fordons och transportteknisk linje har knappt 13% av antalet platser. Övriga nio linjer har mindre än 10% av platserna. Minst antal platser har vårdlinjens gren för omsorg barn och ungdom i kommunal regi. VVS-teknisk linje har också få elever (65 elever).

Om vi ser till fördelningen av elever i förhållande till kön och ålder, finner vi en klar profilering av linjerna (tab. 2). Omvårdnad och vårdlinjerna har mer än 85% kvinnor. Handelslinjen har knappt 64% kvinnor och naturbrukslinjen har drygt 33% kvinnor. Övriga linjer har mindre än 10% kvinnor. Inom bygg och anläggningsteknisk linje är det färre än 1% av eleverna som är kvinnor. VVS-teknisk linje har ingen kvinna.

Vad gäller ålder är de flesta (84%) 16 år, dvs har gått till gymnasieskolan direkt efter grundskolan. Åldersstrukturen varierar något med linje. Vårdlinjen har något större andel äldre elever liksom naturbrukslinjen, medan VVS linjen har fler elever som kommit direkt från grundskolan, dvs är 16 år.

Tab 2.: Försökens fördelning på kön och ålder.

Studiekod	Linje	Kvinnor	16 år
By	Bygg o anlägg.	0,4	88,5
ELEI	Elektriker	1,3	86,3
ELIA	Indust. autom.	1,8	85,8
ELIE	Indust. elektronik	4,4	80,0
FT	Fordon o transport	4,8	88,8
HA	Handels	63,8	89,3
IN	Indust. teknisk	9,5	85,4
OM-K	Omvårdnad-kom.	88,2	83,7
OM-L	Omvårdnad- Landst.	87,5	81,3
OM-TOTAL		87,7	82,0
TB	Textil o bekläd.	94,0	74,4
VLBU-K	Vård barn o ungdom.	94,7	79,0
VLBU-L	Vård barn o ungdom.	92,9	69,2
VLBU-TOTAL		93,4	71,7
VT	VVS teknisk	0,0	90,8
NB-L	Naturbruk	33,5	77,4
TOTALT:		41,5	83,6

I följande tabell (tab. 3) redovisas fördelningen av utlagda klasser i försöksverksamheten på län. Vi redovisar också befolkningsmängden den 1/1-89. Med hänsyn till vad som sagts i Prop. 1987/88:102, att försöken bör "struktureras i två led - dels koncentrerade försök med många studievägar i några större regioner (fullskaleförsök) dels ett mer utspritt nät av gymnasiekommuner", är - med avseende på utvärderingen - den konkreta uppläggningsen av försöken problemfylld. Inget län tilldelades försöksplatser så att ett geografiskt fullskaleförsök etablerades. Några län har dock fått en stor andel av försöken. Av de 23 länen har sex län mer än hälften av totala antalet klasser inom försöksverksamheten. Värmlands län ensamt har 62.5 klasser av totalt 322, dvs 19% av försöken. Att notera är att Kalmar, Jönköping och Kronobergs län har få försök (tillsamman 14 klasser), vilket är intressant med tanke på den näringsstruktur som där finns - förhållandevis många mindre företag. Kalmar län, vid sidan av Skaraborgs län, har minst antal försöksklasser (2 klasser vardera).

Tab. 3: Klasser i försöksverksamheten fördelade på län.

Län.	Antal klasser	Befolkning.
Blekinge län	10,5	149600
Gävleborgs län	22,0	287101
Göteborgs och Bohus län	15,5	729823
Hallands län	5,0	247497
Jämtlands län	11,0	134178
Jönköpings län	6,0	304145
Kalmar län	2,0	237896
Kopparbergs län	13,0	284575
Kristianstads län	17,5	283958
Kronobergs län	6,0	175505
Malmöhus län	11,0	763617
Norrbottnens län	14,0	261667
Skaraborgs län	2,0	272215
Stockholms län	23,0	1617360
Södermanlands län	14,0	251543
Uppsala län	4,0	260541
Värmlands län	62,5	280888
Västerbottens län	14,0	247577
Västernorrlands län	7,5	260076
Västmanlands län	19,0	254926
Älvsborgs län	13,5	433633
Örebro län	6,0	270151
Östergötlands län	23,0	396962
Summa:	322,0	8405434

Ser vi till befolkningsmängden i länen (kvoten har räknats för antal klasser i förhållande till antalet invånare) finner vi att Värmland har flest i försök i förhållande till befolkningsunderlag och därefter följer Jämtlands län (tab. 4). I tabellen visas dels fördelningen på län rangordnat efter antal klasser utlagda i försöken, dels efter en enkel kvot räknad på antal försöksklasser relativt befolkningensmängd. Ser vi till relationen - befolkningsunderlag - är koncentrationen till Värmlands län än tydligare. Och Skaraborgs- liksom Kalmar län blir i båda fallen de län som har minst av försöksverksamheten.

Tab. 4: Försöksverksamhetens fördelning - befolkningsunderlag.

Län	Klasser	%	Län	Kvot
Värmlands	62,5	19,4	Värmlands	21,9
Stockholms	23,0	7,1	Jämtlands	8,2
Östergötlands	23,0	7,1	Gävleborgs	7,7
Gävleborgs	22,0	6,8	Västmanlands	7,1
Göteborgs o Bohus	15,5	4,8	Blekinge	7,0
Västmanlands	19,0	5,9	Kristianstads	6,2
Kristianstads	17,5	5,4	Östergötlands	5,8
Norrbottnens	14,0	4,3	Västerbottens	5,7
Södermanlands	14,0	4,3	Södermanlands	5,6
Västerbottens	14,0	4,3	Norrbottnens	5,4
Älvsborgs	13,5	4,2	Kopparbergs	4,6
Kopparbergs	13,0	4,0	Kronobergs	3,4
Jämtlands	11,0	3,4	Älvsborgs	3,1
Malmöhus	11,0	3,4	Västernorrlands	2,9
Blekinge	10,5	3,3	Göteborgs o Bohus	2,7
Västernorrlands	7,5	2,3	Örebro	2,2
Jönköpings	6,0	1,9	Hallands	2,0
Kronobergs	6,0	1,9	Jönköpings	2,0
Örebro	6,0	1,9	Stockholms	1,6
Hallands	5,0	1,6	Uppsala	1,5
Uppsala	4,0	1,2	Malmöhus	1,4
Kalmar	2,0	0,6	Kalmar	0,8
Skaraborgs	2,0	0,6	Skaraborgs	0,7
TOTALT:	322	100,0		3,9

Skillnaderna mellan rangordningarna gäller framför allt Stockholms och Jämtlands län. Stockholms län är på andra plats vad gäller antal klasser, som ingår i försöksverksamheten. Ser vi till befolkningsunderlaget kommer Stockholms län på artonde plats. För Jämtlands län gäller i det närmaste det motsatta. I förhållande till befolkningsunderlag kommer Jämtlands län på andra plats och vad gäller antal försöksklasser kommer länet på trettonde plats.

I Värmlands län kommer vi således närmast ett fullskaleförsök. Här finns också en relativt god fördelning över linjer, dock saknas beklädnads- och handelslinjerna.

Tab. 5: Fördelning av intagningsplatser i Värmlands län.

Linje.	Klasser	Värmland.	%
Beklädnadsteknisk linje:	9,5		
Bygg o anläggningsteknisk:	18,5	8,5	45,9
Distribution och kontor:			
Drift o underhållsteknisk:			
El-teleteknisk:			
Elektriker	5	3	60,0
Indust. autom.	14	2	14,3
Indust. elekt.	14	1	7,1
Fordonsteknisk:	47	9	19,1
Handels- och kontor:	7		
Industriell teknisk:	96	18	18,8
Jordbruk:			
Konsumtion:			
Livsmedelsteknisk:			
Omvårdnad	76	15	19,7
Vårdlinje:			
Barn o ungdom.	9	1	11,1
Processteknisk:			
Skogsbruk:			
Trädgård:			
Trätekknisk:			
Verkstadsteknisk:			
VVS-teknisk.	4	1	25,0
Naturbruk	22	4	18,2
Summa:	322	62,5	19,4

Det är framförallt på bygg- och anläggning som Värmlands län skiljer sig från andra län. Nästan hälften av alla försök på denna linje pågår i Värmlands län.

Om vi ser på hur försöken sprider sig över kommuner finner vi för det första att 93 kommuner, dvs knappt en fjärdedel av landets kommuner har försök.

För samtliga kommuner har befolkningstillväxten (1988) beräknats. Därefter har kommunerna rangordnats och indelats i fem grupper. Grupperna har följande indelning:

	Tillväxt	Antal kommuner	Antal försök
Grupp 1	-1.71 - -0.3	49	12
2	-.03 - 0.0	45	23
3	0.0 - +0.3	38	15
4	+0.3 - +1.5	175	86
5	+1.5 - +1.7	44	10
Totalt		351	146

Om försöken har fördelats slumpmässigt skall antal försök vara proportionellt inom grupperna. Det är framförallt kommuner med en måttlig befolkningsökning eller en mindre befolkningsminskning som har åtagit sig försök.

Antalet invånare i Värmlands län var 1/1-89 280.888 och befolkningsökningen 1.486 dvs 0.53%. Länet har 14 kommuner. Av dessa har fem inte deltagit i försöken (Forshaga, Kil, Munkfors, Storfors och Sunne). Sunne och Storfors har gymnasieutbildning. Om vi ser till befolkningsförändringar under 1988 i förhållande till försöksverksamheten finner vi att kommuner med stark och kommuner med svag befolkningstillväxt har proportionellt sett färre försök än kommuner med måttlig tillväxt eller svag tillbakagång i befolkningsmängd. I tabell 6 visas befolkningsförändringarna i Värmlands län kommuner.

Tab. 6: Värmlands kommuner - befolkningförändring.

Kommun	Invånare	Förändring	Klasser
Arvika	26674	0,53	8,00
Eda	9488	1,64	0,50
Filipstad	13499	-0,01	3,50
Forshaga	11746	0,49	
Grums	10132	-0,40	1,00
Hagfors	16358	0,37	3,50
Hammarö	13347	0,75	4,00
Karlstad	75450	0,74	23,00
Kil	11758	0,86	
Kristinehamn	26030	-0,12	5,50
Munkfors	4772	1,42	1,00
Storfors	5317	0,90	
Sunne	13259	0,49	2,00
Säffle	17940	-0,62	4,50
Torsby	15070	0,82	4,00
Årjäng	10048	1,90	2,00

Karlstad har flest försök. Spridningen i övrigt följer i stort befolkningsunderlaget. Framförallt Hammarö, men också till del Filipstad, har proportionellt sett fler försök än övriga kommuner. Om vi ser till spridningen av linjer i försöken finner vi att dessa sprider sig jämnt över kommunerna. Dock är samtliga eltekniska linjer förlagda till Kristinehamn, Karlstad och Hammarö.

Som framgått uppfylls inte kravet på fullskaleförsök - i bemärkelsen försöksverksamhet i full skala - i försöksverksamheten i Värmlands län. Några kommuner har i och för sig i det närmaste fullskaleförsök. Avsaknaden av fullskaleförsök i en region begränsar dock möjligheterna att studera t ex rekryteringen. Beskrivningen av hur fördelningen av klasser i försöksverksamheten ser ut leder till frågan: varför har inget län fått fullskaleförsök?

Hur attraktiva de olika linjerna är kan till del studeras genom att se på hur på dels överinskrivning och dels antal tomma platser. I tabell 7 redovisas antalet intagningsplatser, antalet elever 15 september 1988, antalet elever 15 januari 1989 samt överinskrivning och avhopp 15 september respektive 15 januari.

Tab. 7: Avhopp och överinskrivning.

Linje	Elever 15/9	Elever 15/1	Lediga platser 15/9	Lediga platser 15/1	Överin- skrivning 15/9	Överin- skrivning 15/1
ELIE	225	235	1	5	2	16
ELJA	219	216	8	10	0	0
ELEI	80	77	0	3	0	0
FT	725	701	28	53	3	4
HA	207	201	4	10	1	1
IN	1383	1287	162	239	5	4
NB	328	320	42	49	4	3
OM	1789	1697	68	155	8	3
TB	132	123	21	29	1	0
VLB	226	218	3	10	3	2
VT	65	63	0	1	1	0
BY	287	284	25	20	0	8
TOT:	5666	5422	362	584	28	41

Överinskrivningen är relativt måttlig. Det rör sig om 28 platser tillsammans, varav 8 är inom omvårdnad. Antalet lediga platser är dock betydligt fler och avhoppet ökar under höstterminen. Avhoppet kan tydligare beskrivas genom att se på antalet lediga platser i förhållande till antalet intagningsplatser.

Tab. 8: Lediga platser.

Linje	Intag- nings- platser	Ledig platser 15/9	Ledig platser 15/1	% 15/9	% 15/1	Ökning 15/9 15/1 %
ELIE	224	1	5	0,4	2,2	1,8
ELIA	227	8	10	3,5	4,4	0,9
ELEI	80	0	3	0,0	3,8	3,8
FT	750	28	53	3,7	7,1	3,3
HA	210	4	10	1,9	4,8	2,9
IN	1540	162	239	10,5	15,5	5,0
NB	366	42	49	11,5	13,4	1,9
OM	1849	68	155	3,7	8,4	4,7
TB	152	21	29	13,8	19,1	5,3
VLB	226	3	10	1,3	4,4	3,1
VT	64	0	1	0,0	1,6	1,6
BY	312	25	20	8,0	6,4	-1,6
TOT:	6000	362	584	6,0	9,7	3,7

Ungefär var tionde intagningsplats var den 15 januari inte besatt. Redan i september var dock 6% av platserna lediga. Avhoppet under hösten gällde 122 elever, dvs 4% av totala antalet intagningsplatser. Flest lediga platser fanns inom Textil och beklädnad, där var femte plats var ledig. I princip beror detta på att platserna från början inte fyllts och under hösten dessutom 8 elever hoppat av. På industriteknisk linje fanns den 15 september 11% tomma platser. Under hösten försvann 5% (77 elever) från linjen. Totalt var den 15 januari 16% av platserna lediga. Minst lediga platser hade elektriker- och naturbrukslinjerna. På bygg- och anläggningsteknisk linje har till och med en ökning - genom överinskrivning - skett. I nuvarande skede kan vi inte uttala oss om anledningarna till avhoppet. Vad gäller bygg och anläggning torde dock hypotesen kunna ställas, att tillströmningen speglar konjunkturläget.

Av de 6.000 intagningsplatserna fanns således den 15 januari 5.422 platser besatta. Försöken krymper således från ett 6.000 försök ned mot ett 5.000 försök.

10.000 försöken.

Läsåret 1989/90 har antalet försöksplatser utökats med 3.874 platser. Med denna utökning tillkommer också ett antal nya linjer. Vidare har Gotlands län kommit med i försöken med 48 intagningsplatser på Naturbrukslinjen och 32 intagningsplatser på Fordonsteknisk linje. Därmed omfattar försöksverksamheten samtliga län.

De nya linjer som tillkommit är:

Hantverksteknisk linje

Restauranglinje

Livsmedelsteknisk linje

Måleriteknisk linje

Byggnad/Plåt/Ventilationsteknisk linje

Trätekknisk linje

Produktionsteknisk linje

I tabell 9 redovisas fördelningen av antal intagningsplatser läsåret 88/89 och 89/90 samt ökningens fördelning över linjer.

Absolut sett har omvårdnadslinjen fått mest nya platser - en ökning på 718 platser - och elektriker samt VVS har inte fått några ytterligare intagningsplatser. Relativt sett har handelslinje fått den största ökningen (74.2%) av intagningsplatserna; läsåret 89/90 har linjen fått 687 platser mot tidigare 177 . Antalet platser på naturbrukslinjen har i det närmaste fördubblats. I övrigt har linjerna fått en ökning av antalet intagningsplatser på ungefär 30% av totala antalet intagningsplatser 1989/90. De platser som tillkommer kommer dock att till ringa del kunna studeras. De elever som tas in i försöksverksamheten 1989/90 kommer, när utvärderingen skall avslutas 1991, inte att ha påbörjat tredje årets arbetsplatsförlagda utbildning.

Tab. 9: Försöksverksamhetens fördelning på linjer 88/89, 89/90.

Studiekod	Elever 88/89	Ökning 89/90	Elever 89/90	Ökning %	Linje
By	287	120	407	29,5	Bygg o anlägg.
ELEI	80	0	80	0,0	Elektriker
ELIA	218	96	314	30,6	Indust. autom.
ELIE	225	64	289	22,1	Indust. elektronik
FT	725	304	1029	29,5	Fordon o transport
HA	177	510	687	74,2	Handels
IN	1383	536	1919	27,9	Indust. teknisk
OM-TOT.	1850	718	2568	28,0	Omvårdnad
TB	133	64	197	32,5	Textil o bekläd.
VLBU-TOT	226	134	360	37,2	Vårdl. barn o ungdom
VT	65	0	65	0,0	VVS teknisk
NB	328	304	632	48,1	Naturbruk
HT		16	16	100,0	Hantverksteknisk
RE		336	336	100,0	Restauranglinje
LT		224	224	100,0	Livsmedelsteknisk
MT		56	56	100,0	Måleriteknisk
BV		56	56	100,0	Byggnads-plåt-Vent.
TÅ		128	128	100,0	Träteknisk
PT		208	208	100,0	Produktionsteknisk
TOTALT:	5697	3874	9571	40,5	

HUR KAN FÖRSÖKSVERKSAMHETEN UTVÄRDERAS?

Begreppet utvärdering är svårgripbart. Dels synes det avgränsas olika beroende av vad utvärderingar skall användas till. Dels används begreppet olika med avseende på vilka fenomen, processer eller produkter som skall utvärderas.

Även om begreppet utvärdering kan vara mångtydigt finns vissa grundläggande föreställningar om dess innebörd. En sådan grundläggande föreställning är att utvärdering innebär någon form av jämförelse. I första hand då en jämförelse mellan vissa bestämda kriterier (mål kan utgöra en uppsättning av kriterier) för en verksamhet och resultatet av verksamheten. I och för sig kan man tänka sig att jämföra resultat från likvärda verksamheter och betrakta en sådan jämförelse som en utvärdering. Oavsett vad som jämförs med resultat innesluter en utvärdering alltid en värderingsprocess.

Sett från denna enkla utgångspunkt kan två frågor ställas: Vad i försöksverksamheten med treåriga yrkesinriktade linjer kan utvärderas och mot vad skall värderingen av data göras?

Ett svar ger en analys av de grundläggande utbildningspolitiska huvudlinjerna, vad gäller yrkesutbildning på gymnasial nivå. Vi har tidigare pekat på två huvudlinjer: Å ena sidan finns en huvudlinje som kännetecknas av tydliga jämlikhetssträvanden, å andra sidan finns en linje riktad mot att skapa en yrkesutbildning anpassad till arbetslivet och arbetsmarknadens behov. Dessa grundläggande värden för utbildningen är naturligtvis en resonansbotten för en avstämning av olika mer specifika krav på utbildningen.

Ett annat och mer specifikt svar ger förarbetena till försöksverksamheten, där vissa bestämda värden tilldelas försöksverksamheten, eller för att citera kommittédirektiven: *"Denna utvärdering skall i första hand knyta an till mina förslag att i ökad utsträckning utnyttja arbetslivet som resurs för yrkesutbildning."*

För utvärderingen finns således ett övergripande mål, att värdera hur i försöksverksamheten arbetslivet utnyttjas som resurs. Till detta övergripande mål - eller kanske bättre uttryckt denna frågeställning - kommer de specifika uppgifterna såsom de preciseras i direktiven och som redovisats ovan.

Vilka frågor kan försöken besvara?

Frågeställningarna i direktiven måste ställas mot försökens uppläggning. I vilken mån kan försöken, med den omfattning och den inriktning de har, användas för att besvara dessa frågor?

Om vi först ser på intentionerna med försöken, relativt deras faktiska utformning, finner vi att på en rad punkter motsvarar inte försöken de förväntningar som ställts. Det gäller framförallt kravet på fullskaleförsök och kravet på att samtliga linjer skall ingå i försöksverksamheten. Vi vill här åter erinra om vad som sägs i propositionen: *"För att få en uppfattning dels om den arbetsplatsförlagda utbildningens kvalitet, dels om den totala belastningen på arbetsmarknaden i kommuner av olika slag, vad avser befolkningsmässiga och näringslivsmässiga förutsättningar som verksamheten kan leda till, bör försöken struktureras i två led - dels koncentrerade försök med många studievägar i några större regioner (fullskaleförsök) dels ett mer utspritt nät av gymnasiekommuner."* Och vad gäller försökens uppläggning skriver departementschefen: *"Vid mina överväganden avseende omfattningen av försöksverksamheten har jag strävat efter att göra den å ena sidan tillräckligt omfattande för att få ett säkert underlag för utvärdering men å andra sidan inte så stor att utvärderingen blir en otyplig arbetsuppgift."*

Den bild vi givit av hur försöksverksamheten lagts upp står i ett visst motsatsförhållande till ovan citerade intentioner med försöken. Inget fullskaleförsök finns med, och i och med att utvärderingen i första hand - genom att den skall vara avslutad innan det tredje året är slutfört - måste inriktas på de 6.000 intagningsplatserna läsåret 1988/89 är möjligheterna att besvara frågorna i direktiven begränsade.

Uppläggningsen av försöksverksamheten är alltså avgörande för möjligheterna att besvara frågorna i direktiven och de slutsatser som kan dras från utvärderingen. Det finns naturligtvis en rad olika skäl till varför denna situation uppkommit. Tidsfaktorn har varit avgörande. Planeringen av försökens fördelning måste igångsättas innan propositionen var riksdagsbehandlad. Kursplaner saknades för många linjer. Och naturligtvis var kommunerna olika förberedda för en försöksverksamhet.

Frågan om försökens utformning och förläggning har dock inte bara ett allmänt intresse, utan är av betydelse för resultatvärderingen. För det fortsatta arbetet är beslutsprocessen kring försöksverksamheten och en analys av hur försöken lagts ut och kriterierna för vilka län, kommuner och skolenheter som fått försök av betydelse. En sådan analys har påbörjats och kommer att avrapporteras under hösten 1989. Den inne-

sluter intervjuer bland annat med ansvariga inom SÖ samt en enkät till länsskolnämnderna och de centrala yrkesråden kring bland annat hur underlag för beslut utformats.

Som försöken nu fördelats är möjligheterna alltså begränsade, att på ett helt tillfredsställande sätt belysa rekryteringen. Avsaknaden av ett fullskaleförsök begränsar också möjligheterna att värdera försöken med avseende på det lokala arbetslivets struktur och tillgången på arbetsplatser. Avgränsningen av antalet linjer påverkar möjligheterna att studera de ekonomiska effekterna i sin helhet, liksom möjligheterna att studera tillgång i förhållande till orternas storlek och näringsstruktur.

Förutsättningarna för kommittéarbetet innebär därmed att de frågor som anges i direktiven endast till del kan besvaras. Kravet på att bedöma inte bara hur den arbetsplatsförlagda utbildningen genomförs utan också dess utfall och kvalitet, att bedöma konjunkturläget betydelse för rekrytering osv. måste ske utifrån underlag som på vissa punkter har brister. Till detta kommer också en svårighet som är av mer generell natur, nämligen den att i utvärderingen av försöksverksamheten kunna skilja mellan vad som är att betrakta som initialproblem och vad som måste räknas som problem av mer permanent art.

Studien - eller utvärderingen - kommer sålunda inte att helt kunna besvara de frågeställningar som specifikt ligger till grund för arbetet. Möjligheterna att värdera försökens resultat mot uppsatta mål är starkt begränsad. Vad som därför kan göras är att, dels genomföra de studier som är möjliga, dels till dessa studier foga tentativa analyser av försökens konsekvenser, dvs analysera vad som hade varit ett rimligt utfall om försöken hade haft en uppläggning och en inriktning som hade möjliggjort en mer omfattande utvärdering. Det sistnämnda innebär naturligtvis att slutsatserna får en större osäkerhet, än om försöken hade fått en uppläggning som anpassats till de frågeställningar som ÖGY, propositionen, utskotts- och riksdagsbehandlingen samt direktiven ställer och om utvärderingsperioden varit något längre.

Utvärderingsstrategi.

Man kan, med hänsyn till frågan om hur resultat av försök kan generaliseras, tänka sig två perspektiv vid en utvärdering av en försöksverksamhet.

Å ena sidan kan man strikt studera hur försöksverksamheten genomförts, vilka mål som nåtts och till vilket pris, vilka problem som uppkommit och vilka lösningar som utformats.

Å andra sidan kan verksamheten i sin helhet vara utgångspunkten för utvärderingen. Försöksverksamheten uppfattas då som något som påverkar verksamheten totalt; den påverkar en existerande "ekologi". Genom att värdera hur "ekologin" förändras vidgas möjligheterna att tolka resultatet av försöksverksamheten. I detta senare fall blir det viktigt att inte bara följa försöksverksamheten utan att också studera varför inte försöksverksamhet genomförts och där den genomförts, vilka konsekvenser den har för den övriga verksamheten.

Grunden för denna utvärdering är att se försöksverksamheten utifrån ett sådant "ekologiskt" perspektiv vilket, som framgått av diskussionen kring det fortsatta arbetet, får konsekvenser för vilka uppgifter som insamlas och inte minst för hur dessa skall tolkas och värderas.

Givet dessa och de ovan angivna förutsättningarna synes följande strategi vara den enda framkomliga:

O För att få en första bild av initieringsfasen har ett län specialstuderats - Blekinge län, vilken redovisas i bilaga 1. Blekinge har en relativt omfattande försöksverksamhet. Näringsstrukturen i Blekinge har också en specifik karaktär, där grundläggande industrier står inför omställningsproblem. Om vi ser till fördelningen på linjer och orter finner vi (tab. 10) att fyra linjer finns representerade: Fordonslinje (4 klasser), industriteknisk linje (2 klasser), omvårdnadslinje (2 klasser) och vådlinje - barn o ungdom (1 klass). Omvårdnadslinjerna är båda landstingskommunala. Av tabellen framkommer också att industriteknisk linje inte har fullt relevant.

Tab. 10: Försöksverksamheten i Blekinge län.

Kommun	Linje	Antal elever 15/1	Lediga platser 15/1
Karlskrona	FT	29	3
Karlskrona	IN	8	8
Karlskrona	OM	30	0
Ronneby	FT	15	1
Ronneby	IN	17	15
Karlshamn	FT	15	1
Karlshamn	VLBU	30	0
Karlshamn	OM	28	2
Sölvesborg	FT	7	1
TOTALT:		179	31

o En **grundläggande databas** har börjat byggas upp, där data kring försöken i sin helhet systematiserats.

Dessa data kan enkelt illustreras i följande exempel på kategorier:

A. Offentlig statistik.

Kommunernas:

- o konjunkturläge
- o storlek
- o näringsstruktur

B. Enkätdata.

Kommunernas:

- o tillgång på praktikplatser
- o handledare
- o avtal
- o former för samarbete: arbetsliv - skola
- o kostnader:
 - investeringar
 - drift
- o lokaler
- o rekrytering.

O En specifik databas är under uppbyggnad. Denna databas innesluter mer kvalitativa data kring specifika områden och specifika delar av försöksverksamheten.

Vad som här insamlats och kommer att insamlas är data som bygger på intervjuer och inte minst observationer av utbildningen och på olika utvärderingsrapporter från län, kommuner och enskilda skolenheter.

Speciellt kommer - på grund av omfattningen - försöken i Värmlands län att följas. Besök planeras också i någon eller några kommuner som saknar försöksverksamhet, för att därigenom få en bedömning av vilka ramar som finns i kommuner som inte haft möjlighet att driva en försöksverksamhet.

O Det finns i uppdraget några uppgifter som kräver specialstudier.

Ett sådant område är **handledarsituationen inom vårdområdet**. Här finns en klinikläroorganisation som har traditioner och en viss uppbyggnad. Med handledarutbildningen kommer en annan organisation att införas. Förändringen har en rad olika konsekvenser som bör specialstuderas. Denna fråga togs upp i utskottsbehandlingen av propositionen, där det påpekades att utskottet *"förutsätter att det i utvärderingsarbetet noga prövas hur handledarutbildningen inom vårdsektorn skall utformas i framtiden."*

Bedömningar av **utbildningens kvalitet** i övrigt är, med den uppläggning försöken fått svår att bedöma. Några möjligheter att studera kvaliteten med de data som kan insamlas finns inte. Elevernas kunskaper i arbetslivet efter utbildningen kommer att vara möjliga att studera först några år efter att utvärderingen avslutats. Dock kan studier av mer principiell natur genomföras. Det gäller studier av den möjliga kvalifikation som utbildningen ger för ett visst yrke. Vad som kan användas är resultat från tidigare kvalifikationsforskning, för att analysera undervisningens innehåll i förhållande till bestämda krav inom yrket. Möjligheterna att göra sådana studier är under övervägande.

Utslussningseffekten bör också göras till föremål för en specialstudie. Även här finns viss forskning som bör kunna utnyttjas och kompletteras med de data som insamlas.

En väsentlig fråga att besvara för utvärderingen i sin helhet utgör rekryteringen. Att få ett svar på hur **rekryteringen** påverkas av en förlängning av yrkesutbildningen med ett år är, genom försökens uppläggning, begränsad. Dock kan en viss analys göras, där rekryteringen till försöksutbildningen studeras i förhållande till rekryteringen till gymnasieskolan i sin helhet.

En sådan studie skulle beskriva rekryteringen till de treåriga gymnasiala yrkesutbildningarna höstterminen 1988 och analysera regionala skillnader och skillnader mellan skolor samt möjliggöra en jämförelse med rekryteringen till 4-årig teknisk linje, till motsvarande 2-åriga linjer på andra skolor och till övriga 2-åriga och 3-åriga gymnasielinjer.

Statistik kommer att hämtas från fyra skilda SCB-register: registret över examinerade från högstadiet, registret över sökande/antagna till gymnasieskolan, det s.k. elevregistret för gymnasieskolan (vilket upptar elever i gymnasieskolan), samt Folk- och bostadsräkningen 1985.

Ett nytt register över elever i gymnasieskolan upprättas. Detta kan omfatta bara Värmlands län, ett visst begränsat antal län, eller alla elever i hela riket. Detta register bygger på de tre ovan nämnda SCB-registren. Från registret över sökande/antagna till gymnasieskolan hämtas uppgifter.

Eventuellt kan ett särskilt studium göras av hur de elever som gick ur högstadiet våren 1987 (efter kön, socialt ursprung, medelbetyg och tillvalsämnen) sökte till gymnasiet och var de blev antagna. En sådan studie förefaller emellertid mindre nödvändig, eftersom så gott som alla högstadiееlever går vidare direkt till gymnasiet. Det borde med andra ord vara tillräckligt att studera rekryteringen till gymnasieutbildningarna, särskilt som möjligheter finns att göra mer övergripande jämförelser andra sammanställningar, t ex genom att utnyttja SCB:s arbetskraftsundersökningar.

I första hand ska rekryteringen till enskilda gymnasieutbildningar analyseras. Detta innebär att skillnaden ska upprätthållas mellan olika skolor och olika regioner. Flera slags statistiska analyser bör prövas. Ett tillvägagångssätt är att för varje utbildning skapa en rekryteringsprofil. Denna profil består av antalet (och/ eller andelen) pojkar och flickor, antalet elever med visst medelbetyg från högstadiet, antalet elever med visst andrahandsval till gymnasiet, antalet elever från var och en av ett antal sociala grupper. Profilerna hos gymnasieutbildningarna i en region kan därefter jämföras eller profilerna hos utbildningar i olika regioner. Vidare kan samband mellan enskilda variabler (som kön, medelbetyg, socialt ursprung, regional hemvist och val av gymnasielinje) studeras.

Det statistiska materialet skulle kunna finnas klart för bearbetning och analys i hösten 1989, förutsatt att registret endast omfattar elever i gymnasieskolan läsåret 1988/89. Det s.k. gymnasierregistret bygger på uppgifter från de enskilda skolorna från den 15 september varje år, vilka i regel finns klara för bearbetning i november/ december. Tiden för bearbetning och analys är svår att beräkna exakt. Den beror på vilka svårigheter bearbetningar visar sig medföra. En rapport bör kunna föreligga senast i februari 1990.

Med denna strategi bör de givna frågeställningar kunna besvaras i en utsträckning som gör det möjligt att fatta beslut om de yrkesinriktade linjernas framtida struktur.

Verksamhetsplan.

Under det halvår utvärderingen pågått har arbetet inriktats mot att i första hand bygga upp den grundläggande databasen. Detta har skett genom utnyttjande av tidigare insamlad statistik, som på vissa punkter kompletteras. En enkät har sänts till länsskolnämnderna. Förutom uppgifter om kontaktpersoner har uppgifter begärts om:

- Eventuella rapporter kring planeringen och genomförandet av försöken.
- Hur har försökens planering handlagts?
 - a. Val av kommun och skola.
 - b. Samarbetsorgan på länsnivå och kommunal nivå.
- Planerade och påbörjade utvärderingar.
- Handledarutbildningen. Planer, genomförande och kostnader.
- Lärarfortbildning. Planer, genomförande och kostnader.
- Tillgången på arbetsplatsförlagd utbildning. Vilka är de mest påtagliga problemen? Organisation?
- Faktiska kostnader och kommande kostnader - kommunala som statliga kostnader.

Undervisningsrådet Britta Ekberg har som expert i utredningen speciellt studerat beslutsprocessen kring försöksverksamheten och därvid bland annat hur försöken lagts ut. Denna studie grundas, som tidigare nämnts, på genomgångar av offentligt tryck m.m., intervjuer och separata enkäter till länsskolnämnderna och de centrala yrkesråden. Studien kommer att publiceras i en delrapport under hösten 1989.

Skolinspektören Nils Hansson, har som expert i utredningen, påbörjat och genomfört första steget i en analys av hur försöken initierats och genomförts under första året i Blekinge län (se bilaga 1).

Samtal har förts med arbetsmarknadens parter och organisationer och ett första sammanträde med den parlamentariska referensgruppen har hållits. Kommittén har också besökt olika skolor och närvarit vid planeringsmöten inom skolan och i yrkesråd. Material från olika enskilda utvärderingar har insamlats och ett samarbete har upprättats med de regionala samordnarna av försöksverksamheten inom gymnasieskolan.

En planering av rekryteringsstudien i samarbete med SCB har påbörjats, liksom en planering av en studie av handledarutbildningen inom vårdområdet.

Insamlingar av data för databaserna har koncentrerats till 1989/90 med kompletterande analyser under 1990/91.

EN FÖRSTA BEDÖMNING AV FÖRSÖKSVERKSAMHETEN.

I det följande skall vi, utifrån tillgängliga data och uppgifter, göra en första värdering av den försöksverksamhet som står i utredningens fokus. Värderingen har naturligtvis brister i det att den inte kan bygga på datamaterial som omfattar försöksverksamheten i sin helhet. Ändå är en första värdering nödvändig inte minst för att presentera en modell över verksamheten; en modell som anpassats till de data som nu finns. Denna modell, och de värderingar av verksamheten den innesluter, kommer att stegvis förbättras och utvidgas. Strategin innebär att rapporterna från utvärderingen kommer att få en kumulativ karaktär.

Genomförande av en försöksverksamhet kan ses som en metod för att pröva nya mål och nya vägar. Samtidigt kännetecknas varje form av försöksverksamhet av bestämda villkor som endast är försöksverksamhetens egna, vilket innebär att slutsatser från försök är svåra att direkt använda för att styra en helt reformerad verksamhet. Försök mobiliserar alltid extra resurser såväl personella som ekonomiska. En försöksverksamhet, som gäller delar av en verksamhet gör generaliseringsmöjligheterna än svårare.

Utan tvekan har försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning mötts med stort intresse och starkt stöd. Detta intresse och detta stöd gäller uppenbarligen samtliga i försöken inblandade myndigheter, kommuner, skolenheter och organisationer. Många är de skolledare och yrkeslärare som ägnat fritid åt att konkret utforma försöksverksamheten. Behovet av en reform av de gymnasiala yrkesutbildningarna uppfattas i allmänhet som ytterst viktigt; det finns ett uppdämt behov av investeringar, förbättringar och förändringar. Ibland har kommuner avvaktat med investeringar för att kunna koncentrera dessa till en större reformering. Samtidigt kan vi se att försöken lett till att utbildningsfrågor tydligt förts in i kommunstyrelsernas arbete och gymnasieskolan har därmed fått en hög prioritet. Med försöksverksamheten har yrkesutbildningarna kommit i fokus i planeringen av den gymnasiala utbildningen.

Ett specifikt problem uppenbarade sig. Kollektivavtalen slöts först under våren 1989. Det innebar att verksamheten till viss del blockerades och framförallt innebar det dels att elever och lärare inte visste om försöksverksamheten fullt ut skulle genomföras, dels att planeringen av den arbetsplatsförlagda utbildningen försvårades. Till osäkerheten bland skolans personal och bland elever bidrog säkerligen också att tidpunkten för ansökan till gymnasieskolan tidsmässigt låg före utläggningen av försöksplatser.

Vi skall här utveckla det perspektiv vi tidigare skisserat i ett första steg och därmed bygga en modell för att beskriva och värdera försöksverksamheten. Ett perspektiv och en modell som vi avser att i de två kommande rapporterna precisera och utveckla. Vi kommer att göra det genom att diskutera följande aspekter:

- Den arbetsplatsförlagda utbildningen.
- Handledare och utbildningens kvalitet
- Kostnader

Den arbetsplatsförlagda utbildningen.

Det första året ger lite av kunskaper om hur den arbetsplatsförlagda utbildningen fungerat. I genomsnitt har eleverna varit ute ungefär fyra veckor på arbetsplatsförlagd utbildning. I en del fall har inte någon sådan förekommit, och i de allra flesta fallen är detta moment mer att uppfatta som miljöpraktik än som en ren arbetsplatsförlagd utbildning. Ändå kan man redan nu identifiera vissa generella problem, framförallt förknippade med planeringen av den arbetsplatsförlagda utbildningen.

Ett sådant generellt problem gäller styrningen av innehållet i den arbetsplatsförlagda utbildningen. Vi har tidigare - i den inledande diskussionen om yrkesutbildningens framtida utveckling - tangerat denna fråga. Modulsystemet förutsätter att den skolförlagda och den arbetsplatsförlagda utbildningen är inkuggade i varandra, dvs att modulerna läggs in i den skolförlagda eller i den arbetsplatsförlagda utbildningen.

Detta förutsätter att det går att planera undervisningen så att den ligger i "fas" med den produktion den arbetsplatsförlagda utbildningen är fogad till. Bakom denna modell för arbetsplatsförlagd utbildning synes det finnas ett analogitänkande, att yrkesinriktad utbildning till sin struktur är industriell. Något tillspetsat kan man säga att försöksverksamheten bygger på dels ett utbildningsadministrativt tänkande och dels ett storindustriellt tänkande. Denna modell får, när den tränger ned i den konkreta utbildningen, med ett konkret omgivande näringsliv, klara "ekologiska" effekter. Eller uttryckt på ett annat sätt kan man säga, att försöksverksamheten bygger på en modell som har bestämda förutsättningar. Dessa förutsättningar saknas inte sällan i verksamheten.

Modulsystemet har klara pedagogiska poänger; det är kompetensbaserat och det ger en bra information om elevernas kvalifikationer. Samtidigt kräver det, vid en arbetsplatsförlagd utbildning, att de moduler som skall undervisas dels går att identifiera i arbetsprocessen dels går att där undervisa om.

Modultänkandet är en läroplansteoretisk konstruktion, dvs ett sätt att beskriva och organisera kunskap. I arbetsprocesser kan kunskapen framträda och organiseras på ett annat sätt. Olika arbetsprocesser kan också ha olika ekonomiska konsekvenser och därmed är de olika tillgängliga för undervisning på arbetsplatsen. Exempel på detta kan vara en tillverkning, som innebär stora kostnader - undervisningen måste här ske med helt andra förutsättningar än där misstag har ringa ekonomisk konsekvens. Inom många branscher är också produktionen tidsbestämd, vilket innebär att arbetsmoment ('moduler' eller delar därav) bara förekommer vid vissa tidpunkter som dessutom inte alltid kan förutskickas i en läsårsplanering. Exempel på detta finns bland annat inom byggbranschen.

Modulsystemet förutsätter, som tidigare sagts, att den skolförlagda och den arbetsplatsförlagda utbildningen är inkuggade i varandra. Detta kräver en omfattande planering och ett omfattande informationssystem mellan det lokala näringslivet och skolan. Yrkesråden ger en mötespunkt för en sådan information. Samtidigt är det klart att yrkesråden för de olika branscherna har helt olika förutsättningar. För industrin kan produktionen vara så varierande till sin natur, att de enskilda representanterna i yrkesrådet bara kan ge information för delar av den totala verksamheten. Denna problematik kan också beskrivas ur en annan aspekt, som kanske bäst kan uttryckas i termer av kultur.

Skolans kultur och arbetslivets kultur skiljer sig åt, vilket innebär inte bara skillnader i intressen för utbildningen och ansvar för utbildningen utan också skillnader i språk. Modulsystemet är en läroplanskonstruktion som bygger på skolans traditioner och vilkor. Det är ett sätt att organisera kunskaper som inte bara har pedagogiska fördelar utan också pedagogiskt administrativa fördelar. Den innebär ett språk genom vilket krav på kunskaper och organisation av kunskaper förmedlas. För arbetslivet framträder nödvändiga kvalifikationer många gånger på ett annat sätt och definieras och talas om på ett annat sätt. Det som framstår som en nödvändig förutsättning i arbetslivet behöver inte vara en nödvändig förutsättning i skolförlagd utbildning. Skiljelinjen går sålunda inte bara mellan olika branscher utan företagets storlek, teknologiska utvecklingsnivå, utbildningstraditioner m fl faktorer är tillräckligt betydelsefulla för att göra generella bedömningar svåra eller t o m meningslösa.

Det industriella tänkande, som präglar försöksverksamheten får konsekvenser inte minst när det tillämpas på andra arbetsområden och när det tillämpas vid utbildning inom mindre företag. Säkerhetsfrågor kan, för att ta ett exempel, delvis hanteras inom

skolan genom att undervisningen pedagogiskt organiseras och struktureras; något som sällan är möjligt i arbetslivet utan betydande ingrepp i produktionen.

Sett från detta perspektiv kan man redan i planeringen av den arbetsplatsförlagda utbildningen identifiera ett antal problem, som pekar på att själva grundmodellen för reformen kan behöva successivt justeras. Ett alltför strikt tillämpande av modulsystemet innebär, att den arbetsplatsförlagda utbildningen inte kan utformas helt enligt intentionerna. Detta leder i sin tur till att det blir svårt att arbetsplatsförlägga utbildning inom vissa branscher och att det blir svårt att arbetsplatsförlägga utbildningen inom områden med en viss produktion, samt att den arbetsplatsförlagda utbildningen också därigenom blir konjunkturkänslig. I verkligheten kommer naturligtvis en anpassning av modulsystemet att ske relativt oberoende av vilka beslut som kommer att fattas. Men om så sker leder detta i så fall till frågan: När upphör modulsystemet att vara en realitet och övergår till en ren "papperskonstruktion"?

I det ögonblick det går att konstatera att modulsystemet upphört att fungera i den arbetsplatsförlagda utbildningen måste hela frågan om den arbetsplatsförlagda utbildningens konstruktion omprövas.

En utvärdering av modulsystemet ligger inte inom kommitténs direktiv. Utvärderingen av modulsystemet har ålagts SÖ. Lika fullt kan inte kommitténs uppgift, att se på hur samarbetet mellan arbetslivet och skolan utvecklats, genomföras utan att modulsystemet beaktas. Samarbetets betydelse för utbildningens kvalitet hänger nära samman med hur väl modulsystemet fungerar som en länk mellan skolförlagd och arbetsplatsförlagd utbildning.

Även om den hittillsvarande verksamheten inte kan utvärderas, vad gäller den arbetsplatsförlagda utbildningen, kan vi alltså redan nu identifiera en rad problem i samarbetet mellan arbetslivet och skolan. Dessa problem har vi diskuterat utifrån de villkor som gäller för den skolförlagda utbildningen och de villkor som gäller för en arbetsplatsförlagd utbildning. Vad vi velat fästa uppmärksamheten på är, att försöksverksamheten bygger på en modell som förutsätter dels en viss typ av arbetsliv och dels bygger på att kunskap i arbetslivet kan väljas ut, organiseras och förmedlas på ett likartat sätt i arbetslivet som i skolan. Sett utifrån, vad vi valt att kalla ett ekologiskt perspektiv, kan man redan nu se att denna modell får specifika tillämpningsproblem, vilka naturligtvis varierar beroende på lokala förutsättningar och för olika arbetsområden. Vad som här blir viktigt, för den fortsatta utvärderingen, är att identifiera när dessa problem får en sådan karaktär att den tänkta reformen i realiteten blir en kvalitativt an-

nan reform, dvs när den faktiska utbildningen inte längre går att beskriva på det sätt den var planerad.

Handledare och utbildningens kvalitet.

Till viss del kan handledarfrågan sägas vara en del av hur den arbetsplatsförlagda utbildningen skall värderas.

Handledarutbildningen har påbörjats och för närvarande saknas uppgifter om dess omfattning och innehåll. Det finns dock även här några generella problem som redan nu kan uppmärksammas och som är av betydelse för det fortsatta arbetet.

En problematik, som påpekats i intervjuer, är att det vid en högkonjunktur är svårt att från produktionen friställa kvalificerad personal för utbildning till handledare. Valet av handledare är därför ett problem som har olika konsekvenser för olika branscher och för olika typer av lokala näringsliv. Personalomsättningen - och därmed handledaromsättningen - varierar mellan branscher och regioner. För småföretag är handledarfrågan speciellt besvärlig. Att i ett tvåmans- eller tremansföretag friställa en person för handledarutbildning kan få konsekvenser, som inte enkelt kan skattas ekonomiskt. Företag av olika storlek och med olika utbildningstraditioner kommer dessutom med stor säkerhet att skatta och värdera kostnaderna olika. Ett företag som tidigare haft synliga utbildningskostnader kommer givetvis att ha klarare jämförelsepunkter än företag som tidigare saknat synlig utbildningskostnader. Företag som haft rekryteringsproblem och hög personalomsättning kan förväntas lägga inte enbart kostnadsaspekter på sina insatser utan även lyfta fram den nya utbildningen som en investering. Valet av handledarutbildning och hur den organiseras påverkar således utbudet av platser för arbetsplatsförlagd utbildning. Bidragen till utbildningen täcker inte de faktiska kostnaderna i produktionsbortfall, vilket lett till att kommuner fått ställa resurser till förfogande. Hur handledarutbildningen utformats, finansierats och fungerat som en länk mellan skolförlagd utbildning och arbetsplatsförlagd utbildning behöver därför speciellt uppmärksammas i den fortsatta utvärderingen.

Utbildningens kvalitet kan inte med den tid kommittén har till sitt förfogande studeras. Dock är givetvis en viktig uppgift att förmedla olika erfarenheter och bedömningar från dem som direkt berörs av förändringarna. Vi kan vidare, som tidigare nämnts, föra vissa teoretiska resonemang utifrån forskning kring arbetslivets förändring och därmed förändringar av krav på kvalifikationer och utbildningens utfall. Detta kommer då att bli övergripande bedömningar av reformens konsekvenser, mer än konkreta bestämmningar

av enskilda linjers utbildningskvalitet. På ett övergripande plan kan dock frågor om utbildningens kvalitet sägas vara en aspekt av de bedömningar vi kan göra av hur den arbetsplatsförlagda utbildningen fungerat och hur samarbetet mellan skola och arbetsliv byggts upp.

Kostnader.

I Prop. 1987/88:102 bilaga 4 finns en samhällsekonomisk beräkning av ÖGY:s förslag. Kalkylen utgår från följande:

1. Identifiering av samhälleliga kostnader och intäkter.
2. Uppskattning av förslagets ekonomiska konsekvenser.
3. Bestämning av diskonteringsräntan för att jämföra kostnader och intäkter över tid.

Den modell som där presenteras har använts som en första utgångspunkt för att skatta de samhällsekonomiska konsekvenserna av reformen. Modellen skall här endast redovisas i sammandrag. I senare rapporter kommer vi utifrån insamlade data göra modifieringar av modellen. Modellen arbetas på detta sätt fram successivt och anpassas stegvis till nya data.

En modell för en samhällsekonomisk kalkyl.

De samhällsekonomiska kostnaderna kan vara direkta eller indirekta.

I den ursprungliga modellen har enbart direkta kostnader medräknats, dvs kostnader för förlängningen och omorganisationen av yrkesutbildningen.

Vad gäller indirekta effekter som t ex förändring i rekrytering och förändrad kvalifikation med avseende på fortsatta studier, vilka kan betraktas som såväl kostnader som intäkter, har dessa ej skattats.

Ett preliminärt antagande är att förändringen inte påverkar rekryteringen, och att de beräkningar av elevantal som ÖGY presenterat är utgör en god skattning.

Kostnadsberäkningen bygger på följande:

1. Produktionsbortfall - elever. De som får en treårig yrkesutbildning kommer att få en minskning av livs arbetstiden med ett år.
2. Produktionsbortfall - handledare/utbildning. Kostnader för handledarnas utbildning.
3. Produktionsbortfall - handledare/produktion. Kostnader för det produktionsbortfall som handledning på arbetsplatsen innebär.
4. Kostnader för ytterligare lärartimmar.
5. Kapitalkostnader.
 - a. Utrustning
 - b. Ombyggnader
 - c. Övriga kapitalkostnader.
 - d. Investeringar inom arbetslivet.

Kostnaderna för försöksverksamheten är svåra att få uppgifter om. I den enkät som sänts till Länsskolnämnderna har uppgifter om kostnader begärts. Successivt kommer genom svaren på enkäten en kostnadsbild att växa fram.

I Värmlands län har en första skattning av kostnader gjorts genom en enkät till kommunerna från Länsskolnämnden. Uppgifterna är dock något svåra att värdera. Och en detaljredovisning vore därför missvisande. I tabell 11 visas fördelningen mellan kommunala och statliga kostnader.

Tab. 11: Fördelning mellan statliga och kommunala kostnader - Värmlands län.

	%
Statsbidrag - investeringar.	3,37
Statsbidrag - verksamhet	7,13
Kommunala kostnader	89,50
TOTALT	100,00

Vad som här är ett problem är, att i dessa siffror döljs investeringar i yrkesutbildningen som inte direkt kan hänföras till försöksverksamheten. En kommun står för 49% av de totala kommunala satsningarna. Denna kommun, som vi speciellt studerat, har haft en plan under många år för investeringar inom yrkesutbildningen, som med försöksverksamheten börjat realiseras. En närmare genomgång av materialet visar alltså att de kommunala kostnaderna för själva försöksverksamheten är betydligt mindre. Av de kommunala kostnaderna är 54% att hänföra till ombyggnader. Det finns dock skäl att här anta betydande eftersläpningskostnader i många kommuner. Även om kostnaderna för kommunerna är mindre än ovanstående exempel ger en bild av - vågar vi ändå påstå - har de kommunala kostnaderna blivit större än vad ÖGY och propositionen räknade med. Om vi utnyttjar den tidigare modellen kan vi för några punkter ange vad som påverkat kostnaderna.

1. Produktionsbortfall - elever. Denna kostnad torde följa de beräkningar som gjorts.
2. Produktionsbortfall - handledare/utbildning. Kostnader för handledarnas utbildning är betydligt större än vad statsbidraget täcker. Endera har denna kostnadsökning belastat företagen eller också har - som skett - kommunerna täckt skillnaden mellan begärd ersättning och statligt bidrag.
3. Produktionsbortfall - handledare/produktion. Kostnader för det produktionsbortfall som handledning på arbetsplatsen innebär. Här finns inga beräkningar. Inom ett större verkstadsföretag har en utredning av kostnaderna gjorts, där räknas med ett produktionsbortfall på 10%. För tio elever och med en arbetsplatsförlagd utbildning på 32 veckor beräknades kostnaderna till 290.000, dvs 29.000 kronor per elevplats. Den totala nettokostnaden per elev beräknas till 32.500. Denna siffra skall dock jämföras med företagets kostnader per elev vid företagsskola, som beräknats till 200.000. I jämförelse med företagsskola blir således vinsten för företaget icke obetydlig.
4. Kostnader för ytterligare lärartimmar. Den statliga ersättning på 200 kronor per elev i skolledarresurs är uppenbart alltför liten för de faktiska insatser som krävs för planering och genomförande. I de flesta fall har kommunerna här tillskjutit resurser.
5. Kapitalkostnader är för närvarande svåra att överblicka. Studien av kostnaderna för försöksverksamheten i Värmland visar på att statsbidraget för utrustning täcker något mindre än en tredjedel av de totala kostnaderna. Men återigen måste här pekas på svårighetsmomentet att skatta vad som här direkt kan hänföras till försöken. Kostnaderna för utrustning torde dock - i den studien - var lättare att hänföra till försöksverksamheten än

kostnaderna för ombyggnader, där studien i Värmland visar att de statliga bidragen är mycket små. Även om, som vi pekat på, en rad investeringar gjorts som förr eller senare varit nödvändiga, så innebär försöksverksamheten kostnader även för ombyggnader. Det gäller bland annat bygg- men även fordonslinjerna. En del av 'eftersläpningskostnaderna' torde indirekt vara knutna till försöksverksamheten. Genom den uppmärksamhet de yrkesinriktade utbildningarna fått, ökar kraven på att visa på utbildningarnas kvalitet och ökar sannolikt de kommunala myndigheternas intresse för en uppbyggnad. Vi kan med andra ord inte utgå från att en uppbyggnad skulle ha skett i den utsträckning som nu tycks vara fallet utan denna uppmärksamhet. I den meningen kan vi inte förutsätta att delar av det som kan betraktas som 'normal upprustning' hade beslutats utan reformbeslutet. Investeringarna inom arbetslivet är svåra att skatta. Vad gäller övriga kapitalkostnader är utbyggnaden av byggårdar en kommunal kostnad. I den studie som gjorts inom ett verkstadsföretag beräknas maskinutrustning och iordningsställande av lokal till en och en halv miljon. Denna kostnad ses dock till stor del som en investering.

Vad gäller de **intäkter** som utbildningen ger bygger modellen på följande:

1. Högre arbetsproduktivitet.
2. Minskad arbetslöshet.
3. Minskad arbetslöshet hos andra grupper.

Inget av dessa antaganden kan för närvarande provas. Dock bör påpekas att vad gäller intäkter finns en intäkt som inte medräknats i kalkylen, nämligen inkomster inom yrkesutbildningen från produktion. Det gäller t ex produktion i anslutning till byggutbildningen eller i anslutning till den fordonsmekaniska utbildningen. Med försöksverksamheten minskar dessa intäkter.

Sammanfattningsvis kan vi således säga, att även om uppgifterna om kostnaderna för närvarande är vaga, finns en rad kommunala kostnader med försöken som inte kunnat förutses. Till stor del är dessa kostnader att se som investeringar, men även de löpande kostnaderna innebär en ökad kommunal utgift. Hur dessa kostnader fördelar sig avser vi att mer i detalj studera.

SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER.

Kommittén (U 1988:16) för utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan (UGY) påbörjade sitt arbete 1 januari 1989. Tre rapporter skall avges. Detta är den första rapporten som summerar arbetet under våren 1989. Slutrapporten skall föreligga 1 september 1991.

I denna rapport beskrivs direktiven för Kommittén, försöksverksamhetens struktur och inriktning, det hitintills genomförda arbetet och planerat arbete. Rapporten avslutas med några noteringar kring och värderingar av hur försöksverksamhetens initialskede utformats. Vi fokuserar här några principiella frågor kring den arbetsplatsförlagda utbildningen och kommunala kostnader för verksamheten.

Syftet med försöksverksamheten är, för att tala med de ord som används i propositionen, "att få en uppfattning dels om den arbetsplatsförlagda utbildningens kvalitet, dels om den totala belastningen på arbetsmarknaden i kommuner av olika slag, vad avser befolkningsmässiga och näringslivsmässiga förutsättningar som verksamheten kan leda till". För att nå denna erfarenhet och denna kunskap var tanken att försöken skulle struktureras i två led - dels koncentrerade försök med många studievägar i några större regioner (fullskaleförsök) dels till ett mer utspritt nät av gymnasiekommuner. Därtill skulle försöken få en omfattning så att den å ena sidan är tillräckligt omfattande för att få ett säkert underlag för utvärdering, men å andra sidan inte så stor att utvärderingen blir en otymplig arbetsuppgift. De 6.000 intagningsplatser som fördelades under läsåret 1988/89 har dock fått en annan spridning. Något totalförsök finns inte, även om Värmlands län fått en stor andel av försöken. Det finns en rad - inte minst praktiska - skäl till varför fördelningen av intagningsplatserna fått sin utformning. För utvärderingen av verksamheten är det dock viktigt att kunna väga in de faktorer som påverkat utformningen av försöksverksamheten. En specifik studie av hur fördelningen av platser skett har därför inletts.

Hitintills har arbetet inriktats på att bygga upp två databaser kring försöken, dels en databas kring försöken i sin helhet och dels en databas, där vissa delar av försöken specialstuderas. Vidare har en studie påbörjats av försökens initiering i ett län - Blekinge län.

Det kommande verksamhetsåret kommer att inriktas mot att bygga upp databaserna samt genomförande av några specialstudier kring specifika frågor. Det gäller bland annat rekryteringen, kostnader för företag och kommun samt handledarutbildningen inom vårdområdet.

Även om arbetet bara pågått sex månader kan några noteringar kring försöksverksamheten vara värda att redan nu föra fram.

Den grundmodell försöken bygger på med ett modulsystem, där modulerna kan förläggas till skola eller arbetsplats synes vara en relativt trubbig modell i förhållande till specifika krav på arbetsplatserna. Samarbetet mellan skola och arbetsliv är i hög grad inte bara beroende av tillgången på arbetsplatser utan också på hur modulsystemet kan kuggas in i den pågående produktionen. Inom vissa yrkesområden, i vissa regioner och kommuner finns sedan många år upparbetade system för kontakter mellan utbildning och arbetsliv och för praktik. En viktig fråga är därför vad som händer när delvis nya förutsättningar introduceras. Hur denna problematik kommer att preciseras och hanteras utgör ett centrum för den fortsatta utvärderingen.

De kommunala kostnaderna är svåra att för närvarande skatta. Dock kan med visst fog redan nu konstateras att det finns en rad icke förutsedda kommunala kostnader. För verksamheten gäller det ersättning vid handledarutbildning, till viss del material och utrustning samt extra skolledarsurser. Investeringskostnaderna är än svårare att skatta, men även här synes reformen ge ekonomiska konsekvenser. Hur stora kommer att bero på dels hur den arbetsplatsförlagda utbildningen utformas för olika linjer dels vilka investeringsbehov som finns som inte direkt har med försöksverksamheten att göra men som aktualiseras genom denna.

BILAGOR.

Nils Hansson

**ÖGY-FÖRSÖK
I BLEKINGE**

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	50
BAKGRUND	51
GYMNASIESKOLAN I BLEKINGE	53
BESLUTSPROCESSEN	55
Våren 1988	
Läsåret 1988/89	
INFORMATION OCH INTAGNING	61
FÖRSÖKETS EKONOMI	66
Administration och försöksledning	
Lokaler och utrustning	
Karlskrona	
Olofström	
Handledarutbildning	
PERSONALUTBILDNING	74
FÖRSÖKETS GENOMFÖRANDE LÄSÅRET 88/89	77
Vårdutbildningar	
Industriellt tekniska utbildningar	
FÖRSÖKETS FORTSÄTTNING	81

SAMMANFATTNING

När SÖ i januari 1988 erbjöd landets kommuner att komma med förslag till försöksområden inom det planerade ÖGY-försöket, var intresset stort bland skolhuvudmännen i Blekinge. Under en mycket kort period utarbetade länskolnämnden och skolhuvudmännen i samarbete ett försöksprogram inom fordons-, verkstads- och omvårdnadssektorerna. Besluten i kommunerna måste fattas så snabbt att normala samrådsrutiner, och också ofta beslutsrutiner, fick ställas åt sidan. En kommun som från början förklarat sig intresserad av försöket, och som också fick ett antal försöksklasser, avstod av ekonomiska skäl. En annan kommun som från början ställdes utanför på grund av att gymnasieskolan ansågs för liten kom med i försöket efter protester.

Kostnaderna för försöket inom teknisk industriell sektor har visat sig bli större än vad man räknade med från början, och relationerna mellan skola och arbetsplats har visat sig svårare att hantera än vad som förutsågs innan försöken startade.

De elever som deltagit i försöket hade redan valt gymnasielinje när försöken preliminärt lades ut och blev därför tvingade att välja om. Informationsprocessen inför dessa omval komplicerades dels av att definitiva beslut om försöken inte var fattade, dels av att underlaget vad gällde tim- och kursplaner i vissa fall inte fanns när eleverna skulle bestämma sig. Trots detta har elevernas reaktioner på första försöksåret varit övervägande positiva.

Undervisningen har fungerat på det hela taget friktionsfritt inom vårdsektorn, där man tidigare haft en stor del arbetsplatsförlagd utbildning. Även rekrytering och utbildning av handledare har fungerat bra inom denna sektor.

Försöken inom fordons- och verkstadssektorerna har störts av att lämpliga lokaler och erforderlig utrustning inte fanns tillgängliga när läsåret startade. Vidare uppstod problem med planeringen av den arbetsplatsförlagda utbildningen genom avtalstvisten mellan Verkstadsföreningen och Metall. Utbildningen av handledare har bl a av det skälet ännu inte kommit igång. Trots allt har undervisningen första året i stort sett kunnat genomföras enligt försöksläroplanerna.

Försöken har uppdagat ett omfattande personalutbildningsbehov, såväl vad gäller fortbildning av yrkesverksamma lärare som grundutbildning av nya lärare. Det stora lärarutbildningsbehovet kan komma att vålla problem när ÖGY-skolan skall införas generellt.

Kommunernas ambitioner att delta i försöken har varit stora, men synes ha svalnat som konsekvens av första årets försökserfarenheter.

BAKGRUND

Beslutet om försöksverksamhet med 3-åriga yrkesinriktade utbildningar i gymnasieskolan (ÖGY-förslaget) fattades av riksdagen den 6 juni 1988 och avsåg då läsåret 1988/89. Detta innebar att skolorna skulle börja undervisa efter nya läroplaner och med i övrigt nya förutsättningar två och en halv månad efter riksdagsbeslutet, eller två månader efter det att regeringen utfärdat förordning om försökets omfattning och förutsättningar för verksamheten. Förslag till riksdagsbeslut lämnades i budgetpropositionen i januari 88 och propositionen om försöket lades den 3 mars.

Självklart kunde inte planeringen anstå till dess beslut var fattat, utan SÖ och läns skolnämnderna måste agera på grundval av i första hand budgetpropositionen och i andra hand ÖGY-propositionen. Trots detta var den tid som stod till förfogande för skolhuvudmännen mycket kort när det gällde att ta ställning till om man skulle delta i försöket eller ej. Några budgeterade anslag till försöken fanns oftast inte, och resultatet blev att de verkliga besluten fick fattas av tjänstemän, och först i efterhand kunde besluten fattas av berörda styrelser och nämnder. Detta gällde såväl organisationsbeslut som anslagsbeslut.

De elever som berördes av försöket hade i vanlig ordning sökt till gymnasieskolans tvååriga linjer den 1 februari. Under våren fick vissa elever möjligheter att välja om. För andra blev det inte frågan om val, utan eleverna informerades om att den ansökan de lämnat till tvåårig utbildning i realiteten gällde en ny treårig. För vissa elever kom detta besked så sent som strax före vårterminens slut.

Hela beslutsprocessen och elevernas valprocess komplicerades också av den oklarhet som rådde i riksdagen beträffande propositionen. Först sedan utbildningsutskottet lagt sitt betänkande fanns klara planeringsförutsättningar, men dessa blev delvis nya genom att utskottet föreslog en ökning av försöket från 5.000 till 6.000 platser.

På uppdrag av UGY (*Utredningen ang. Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan*) har läns skolnämnden studerat hur introduktionen av försöket och försökets första år fungerat i Blekinge och hur berörda parter i försöket uppfattat och värderat processen. Studien baserar sig framför allt på

en rad intervjuer med företrädare för länsskolnämnd, kommuner och skolor, men också på dokument och handlingar från länsskolnämnd och skolstyrelser. Intervjuerna genomfördes i slutet av maj och början av juni 89, vilket innebar att de intervjuade hade erfarenhet av hela första försöksåret.

Studien beskriver i första hand implementeringsprocessen så som den uppfattats av dem som berörts av försöket och endast i begränsad omfattning redovisas statistiska uppgifter eller annat siffermaterial.

I första hand belyses följande frågor:

- Hur har besluten om deltagande i försöket fattats?
- I vilken utsträckning har den korta tid som stod till förfogande föranlett att normala kommunala beslutsrutiner fått ställas åt sidan?
- Vilka kostnader har försöket fört med sig? I vilken utsträckning var de kända när besluten om deltagande fattades och hur har besluten påverkats av kostnaderna?
- Vad innebar de snabba besluten för berörda elever? Hur och när fick de information och hur reagerade de på informationen?
- Vilken beredskap fanns att lägga om undervisningen och hur har skolorna lyckats följa planerna? I vilken utsträckning har man kunnat förnya undervisningsmaterialet?
- Hur har kommunerna klarat personalfortbildningen?
- Hur har samarbetet mellan fackämnen och allmänna ämnen fungerat?
- Hur har handledarutbildningen organiserats och genomförts?
- Vilken ambition har man för framtiden? Hur stort är intresset att delta i nya eller utökade försök?

Rapporten är disponerad på följande sätt: Först ges en kortfattad översikt över gymnasieskolans organisation i Blekinge. Därefter föl-

jer huvudkapitlet som beskriver beslutsprocessen på länsskolnämnd och ute i kommunerna våren 88. I detta kapitel berörs de ekonomiska frågorna mycket kortfattat. I stället redovisas i särskilda kapitel kommunernas kostnader, elevproblemen, undervisningsplanering, lärarfortbildning och lärartillgång, samt handledarutbildningen.

Rapporten avslutas med några sammanfattande värderingar och synpunkter.

I rapporten används vedertagna förkortningar på de nya linjerna, dvs FT = fordons- och transportteknisk linje, IN = industriell teknisk linje, OM = omvårdnadslinje, VLBU = vårdlinje, gren för omsorg om barn och ungdom, samt EL = el-teleteknisk linje.

GYMNASIESKOLAN I BLEKINGE

I Blekinge finns fem kommuner och varje kommun har en primärkommunal gymnasieskola. Blekinge läns landsting har också fem gymnasieskolor. Nedan redovisas de tio skolenheterna med elevantalet den 15 september 1988. De fem första skolorna är primärkommunala.

Chapmanskolan, Karlskrona	1.765 elever
Knut Hahnskolan, Ronneby	791
Väggaskolan, Karlshamn	1.031
Furulundsskolan, Sölvesborg	545
Nordenbergsskolan, Olofström	602
Vårdgymnasiet i Karlskrona	278
Vårdgymnasiet i Karlshamn	157
Skogbruksskolan, Sjöarp	33
Blekinge läns lantbruksskola	43
Blekinge läns lanthushållsskola	45

De fem primärkommunala skolorna är allmänna enheter och av tabellen framgår att storleken spänner från mycket stor till mycket liten. Gymnasieskolan i Karlskrona tillhör de större i landet, skolan har lokalproblem och är utspridd på ett stort antal undervisningslokaler i kommunen. Skolorna i Sölvesborg och Olofström är mycket små, de tillämpar AT-timplaner för de treåriga teoretiska linjerna och i Olofström bedrivs dessutom försök med 15-klasser på social linje, resp. handels- och kontorslinje. Olofström tillhör de kommuner som får en drastisk sänkning av antalet 16-åringar de närmaste åren, och kommunen har därför varit mycket aktiv när det gällt att hitta överlevnadsmodeller för små skolenheter.

Försöksklimatet i Blekinges skolor är gott. Skolorna har deltagit i FS-projekt i relativt normal omfattning, men dessutom har man bedrivit ett par stora försöksprojekt av riksintresse, det ena avser praktik på teoretiska linjer, det andra förnyelse av den fyraåriga tekniska linjen.

Praktikförsöket har drivits ett antal år i Olofström och avser obligatorisk arbetsplatspraktik för alla elever på teoretiska linjer, och i alla årskurser. I åk 3 omfattar praktiken tre veckor. Försöket har intresse bl a med hänsyn till att man på en ort med ensidigt näringsliv - Olofström är Volvo, kort sagt - har lyckats med praktikplatsanskaffningen. En rapport över detta försök kommer i september.

Upprinnelsen till det andra stora försöket, förnyelsen av T-linjen, kan delvis tillskrivas de små skolorna som saknat möjlighet att organisera den grendelade tredje årskursen. Sedan 1985 tillämpar Blekinge tillsammans med Växjö en oögrädd 3-årig teknisk linje, där de tekniska ämnena bättre samplaneras med matematik och fysik, där de tekniska studierna mjukstartas och där teknikens teori och praktik integrerats till ett ämne, dvs teknologi och skolpraktik utgör en enhet som i idealfallet handhas av samma lärare. Ingenjörsutbildningen har helt förts över till högskolan, och från hösten 88 finns inte längre någon åk 4 på teknisk linje i Karlskrona eller Växjö. I stället är dessa orter pionjärer med totalförsök inom försöksverksamheten med 80-poängsingenjörsutbildning i högskolan. Detta försök utgjorde för övrigt en inte oväsentlig draghjälp för etablerandet av den nya högskolan i Karlskrona/Ronneby. Försöket har beskrivits i rapporten *Försök med ögrädd T-linje* (Länsskolnämnden i Blekinge, 1989)

Även om intresset för försöksverksamhet är betydande i Blekinge fanns ingen större beredskap för ÖGY-försök vid årsskiftet 87/88. Karlskrona hade dock ett år tidigare utan framgång ansökt att få delta i det sk 500-försöket med elmekanisk inriktning.

ÖGY-utredningens betänkande och den förväntade propositionen hade diskuterats på skolchefs- och skolledarkonferenser, bl a i regi av Svenska Kommunförbundets länsavdelningar, men några konkreta planer fanns av naturliga skäl inte ute i kommunerna.

BESLUTSPROCESSEN

VÅREN 1988

Den tidsplan som kom att gälla för starten av ÖGY-försöken förutsatte mycket snabba beslut och korta handläggningstider för såväl länsskolnämnd som berörda kommuner. Spelet mellan SÖ, länsskolnämnd och skolkommuner beskrivs nedan i form av en kronologisk redovisning av de beslut och åtgärder som så småningom ledde till att regeringen i juli 88 fastställde försöksprogrammet.

Sedan regeringen i budgetpropositionen aviserat att det skulle komma en ÖGY-proposition våren 88 och att denna skulle föreslå försöksverksamhet med totalt 5.000 elevplatser inom sju olika yrkesområden, skrev länsskolnämnden den 12 januari till skolstyrelserna i länet och till landstingets utbildnings- och kulturnämnd med anhängan om intresseanmälan. Nämnden anförde bl a:

SÖ vill redan 1988-01-25 från varje länsskolnämnd ha en samlad bild av intresset för denna försöksverksamhet. Det bör betonas att det här gäller en första intresseanmälan, inte en formell ansökan om deltagande i försöksverksamheten. Tiden för diskussion med gymnasieskolorna och inom skolstyrelserna blir ändå mycket knapp. Viss tid för överläggning ges vid skolchefskonferensen 1988-01-19.

Vi ber Er nu ta del av detta material, sprida det och diskutera med närmast berörda, gärna ta underhandskontakt med länsskolnämnden och att därefter, senast torsdagen 1988-01-21 lämna besked per brev eller telefon om intresset för deltagande i försöksverksamheten i kommunen.

Från Karlskrona kommun förelåg redan hösten 1987 en ansökan om deltagande i försöksverksamhet inom området "industriell teknik" (motsvarande verkstads-teknisk linje). Vad som hittills i övrigt diskuterats inom länet är dels försöksverksamhet inom "industriell teknik", dels försök med integrerad utbildning inom vård och social service, något som både landsting och kommuner uttryckt intresse för.

Den möjlighet till "fullskaleförsök" inom ett län som nämns i budgetpropositionen bör också uppmärksammas.

Tiden var, som antydde i brevet mycket knapp, men en tidigare inplanerad skolchefskonferens den 19 januari gav länsskolnämnden möjlighet att informera och närmare diskutera det i brevet antydda fullskaleförsöket.

Skolstyrelserna agerade snabbt, och den 22 januari hade samtliga kommuner anmält att man önskade deltaga i försöksverksamheten. Landstinget önskade då inte komma ifråga förrän hösten 1989.

Några formella beslut hade självfallet inte kunnat tas i kommunerna, men det fanns en mer eller mindre klart uttalad ambition hos kommunerna att man skulle vara med. Inga diskussioner hade förts om kostnaderna och man räknade med att befintliga lokaler och befintlig utrustning skulle duga. Rektorn i Olofström, Ingvar Wramsmyr, säger: "Skolchefen och jag hade några timmar på oss. Vi sade 'ja' utan att överhuvudtaget då diskutera kostnader. Skolstyrelsen informerade vi i februari". Ungefär så gick det till även i övriga kommuner.

Länsskolnämnden förde omedelbart den 22 januari önskemålen vidare till SÖ.

Önskemålen spände över samtliga sju försöksområden och var inte rangordnade, varken inom resp. kommun eller inom länet.

Den 2 februari kunde länsskolnämnden efter muntliga kontakter med kommunerna redovisa en rangordningslista till SÖ. Önskemålen var i prioritetsordning:

Karlskrona	OM, IN, EL
Ronneby	IN, FT
Karlshamn	FT, EL
Olofström	OM, IN, EL, FT (utan inbördes ordning)
Sölvesborg	EL

Bevekelsegrunderna från kommunernas sida var primärt inte att man ville pröva utbildningslinjerna för att så småningom ge regering och riksdag underlag för beslut om en ny gymnasieskola, utan snarare att man ville vara med för att få tillfälle att med visst statsbidrag förnya sin egen gymnasieskola. Från SÖ:s sida var man självfallet mera angelägen att få underlag för framtida beslut, och därför förde man fram frågan om inte samtliga Blekinge-kommuner kunde enas om ett försöksområde, förslagsvis fordonsteknik. Genom kontakter mellan länsskolnämnd och berörda skolförvaltningar förankrades detta i länet. Dock hade rektorn i Olofström blivit tveksam till försöket och den 10 februari skrev han följande till skolstyrelsen:

... Efter fortsatt prövning av ärendet kan jag nu ompröva mitt tidigare ställningstagande och föreslår inför ett definitivt ställningstagande att ansökan om försöksverksamhet

- 1) inges för social service- och omvårdslinje, gren social service
- 2) ~~ej~~ inges för övriga studievägar

De avgörande skälen för att icke delta i försöksverksamhet inom TI-sektorn är dels att kursplaner ej föreligger, dels att fråga om finansiering, elevstatus etc är olösta...

Skolstyrelsens arbetsutskott i Olofström biträdde den 10 februari rektors förslag, men skolstyrelsen ville trots detta vid sitt sammanträde den 2 mars att den tidigare intresseanmälan skulle kvarstå.

Som exempel på hur snabbt processen förlöpt kan nämnas att länskolnämndens ledamöter först vid sammanträde den 29 februari fick en samlad redogörelse för kommunernas planer och önskemål.

En annan effekt av den snabba och informella handläggningen var att så gott som alla gängse samråds- och remissförfaranden fick slopas. Normalt remitterar länskolnämnden alla organisationsbeslut till ett 50-tal branschorganisationer för yttrande, en process som tar 5-6 veckor efter det att färdigt beslutsunderlag föreligger. Inget av detta hanns med. Samma gällde kommunernas handläggning, där yrkesråden normalt får yttra sig i alla organisationsfrågor. I det här fallet fick man nöja sig med information i efterhand. Trots detta blev det ingen kritik mot handläggningen. Nästan alla var besjälade av tanken att Blekinge skulle vara med från början.

En invändning kom från Svenska Arbetsgivareföreningen som ansåg att avtalsläget för försök inom fordons- och verkstadsområdena var så oklart att försöken inte borde starta hösten 88. Genom att SAF inte tillfrågades av länskolnämnden kom invändningarna så sent att de inte kunde påverka försöksstarten.

Nästa händelse inträffar den 7 mars, då landstinget anmäler till länskolnämnden att man önskar delta i försök med icke grendelad OM-linje redan från hösten 88 med en 30-klass i Karlskrona och en i Karlshamn. Länskolnämnden vidarebefordrar omgående framställningen med tillstyrkan till SÖ.

Den 15 mars beslutar SÖ preliminärt om försöksorganisationen. Beslutet grundar sig på den just lagda regeringspropositionen, men reaktionerna på denna är inte så positiva att man utan vidare kan utgå från att riksdagen i alla stycken kan förväntas biträda regeringens förslag.

För Blekinges del innebär SÖ:s beslut följande organisation:

Karlskrona	2 FT och 1 IN-klass
Ronneby	1 FT-klass

Karlshamn
Olofström
Landstinget

1 FT och 1 VLBU-klass
1 FT och 2 IN-klasser
2 OM-klasser

Organisationen stämmer inte med skolhuvudmännens ursprungliga förstahandsprioriteringar, men genom ett pingpongspel per telefon är beslutet i stort sett förankrat i kommunerna. SÖ har i huvudsak lyckats åstadkomma ett totalförsök inom fordonssektorn. Endast Sölvesborg, som bara har underlag för en halv klass om 8 elever, har ställts utanför.

SÖ:s preliminära beslut föranleder invändningar och diskussion på följande punkter:

- Karlskrona har inte underlag för mer än högst en klass på IN. Det blir svårt nog att fylla den.
- Sölvesborg reagerar mycket starkt mot att man ställts utanför fordonsförsöket.
- De tekniskt/industriella utbildningarna i Olofström är osäkra. Skolstyrelsen och skolledningen är inte överens.

Karlskronas problem med att skaffa elever till IN-linjen behandlas på sid. 17. Resultatet blev att 8 elever fullföljde första årskursen.

Orsaken till att Sölvesborg ställdes utanför försöket i SÖ:s första beslut var att SÖ inte avsåg att pröva de nya utbildningarna i B-form. Länsskolnämnden hade invändningar mot detta, vilket man motiverade med att även en ny gymnasieskola kommer att få utbildningsvägar som på små gymnasieorter inte kan rekrytera mer än en halvklass årligen. Det är därför väsentligt att en organisation med halvklasser blir prövad.

Sölvesborgs kommun reagerar mycket starkt och den 28 mars skriver ordförandena i kommunstyrelsen och skolstyrelsen likalydande brev till länsskolnämnd, SÖ och regeringen. Bl a anføres:

... För gymnasieskolan i Sölvesborg och eleverna inom upptagningsområdet innebär beslutet sådana negativa konsekvenser, att dessa inte bör undanhållas beslutande myndigheter. Följande exempel kan anföras;

A. Sölvesborgs gymnasieskola blir inte delaktig i den gemensamma planering och det erfarenhetsutbyte, som kommer att finnas mellan länets övriga gymnasieorter. Då ingen annan studieväg inom den aktuella försöksverksamheten har tilldelats Sölvesborg, blir kommunen sämre förberedd inför en kommande allmän ÖGY-reform.

B. I kommunen bedrivs undervisningen på fordonsteknisk linje i s k B-form. Så är även fallet inom ett antal andra studievägar. Det är därför oroande att inte någon försöksverksamhet med B-form har lagts ut i landet. För en mindre gymnasieort är B-formen nödvändig om utbudet av studievägar skall kunna hållas tillräckligt stort inom upptagningsområdet.

C. Grenvalet för eleverna på fordonsteknisk linje kommer inte att kunna tillgodoses inom länet. Endast gren för bilmekaniker finns i Sölvesborg. I dag har eleverna möjlighet att få utbildning inom länet även på gren för maskinmekaniker och för transportteknik. Då Kristianstads kommun enligt uppgift också har tilldelats försöksverksamhet inom fordonsområdet, blir Sölvesborgseleverna helt isolerade. De kommer också att vara mindre attraktiva på arbetsmarknaden än de elever som utbildats under tre år i samverkan med avnämarna.

D. Upptagningsområdet för gymnasieskolan i Sölvesborg omfattar Sölvesborgs och Bromölla kommuner. Eleverna i Bromölla är dubbelanslutna, vilket innebär att de kan välja studiegång antingen i Sölvesborg eller i Kristianstad. De kommer nu att inte bara ställas inför valet av studieort utan även mellan två olika fordonsutbildningar. Hur detta utfaller vet vi inte, men med ovan redovisade svårigheter för elever, som väljer fordonsteknisk linje i Sölvesborg, kan man befara att valet utfaller till Sölvesborgs nackdel. Det kan i framtiden ha en negativ influens även på valet till andra utbildningsvägar i Sölvesborg.

I skrivelse till SÖ den 29 mars biträder läns skolnämnden Sölvesborgs framställning. Den 4 april tar kommunalrådet Arne Sonesson upp frågan i länsstyrelsens styrelse och ifrågasätter om läns skolnämnden agerat till Sölvesborgs fördel. Med anledning av detta engagerar sig landshövdingen i frågan och den 18 april svarar hon i brev till kommunalrådet:

...Länsskolinspektören har nu ställt samman en PM om det som gjorts. Såvitt jag kan se har läns skolnämnden helhjärtat ställt upp för Sölvesborgs kommun och ingen kritik skall riktas mot dem. Vårt gemensamma bekymmer är att de centrala organen inte har lyssnat.

Av länsskolinspektörens sammanställning framgår bl a att nämndens ordförande samtalat med utbildningsministerns i ärendet.

Under tiden har ÖGY-propositionen behandlats i riksdagens utbildningsutskott. Utskottet föreslår att försöket utökas från 5.000 till 6.000 platser. Med anledning härav fördelar SÖ, fortfarande preliminärt, ytterligare ett antal försöksklasser, och den 25 april får Sölvesborg sin begärda halvklass på FT-linjen.

Olofström skulle enligt SÖ:s beslut den 15 mars delta i försök inom såväl fordons- som verkstadssektorerna. Här kvarstod dock fortfarande oenigheten mellan skolledning och skolstyrelse. Skolstyrelsens AU sammanträdde den 14 april och hade då att ta ställning dels till SÖ:s marsbeslut, dels till den av skolstyrelsen den 2 mars återremitterade

frågan om Olofström skulle deltaga i försöket. Vid det tillfället hade styrelsen dock förhoppning om att få försök inom vårdområdet.

Vid sammanträdet beslöt AU att ställa sig positiv till försöksverksamheten inom FT- och IN-linjerna.

Den 28 april skriver rektor Wramsmyr till skolstyrelsen och föreslår framför allt på ekonomiska grunder (jfr sid. 25) att kommunen skall avstå från försök 88/89. Under förutsättning att kommunen accepterar en total kostnad på 6.765 kSEK för åren 88-91, föreslår rektor att försöksverksamheten påbörjas men först 1989. Skrivelsen sändes ut till skolstyrelsens ledamöter och vid styrelsens sammanträde den 5 maj föredras ärendet av rektor. Skolstyrelsen beslutar att avstå från försöksverksamheten läsåret 88/89.

Efter detta beslut har kommunstyrelsen engagerat sig i ärendet och låtit göra en ingående analys av gymnasieskolans om- och tillbyggnadsbehov. Resultatet av denna är att kostnaderna synes bli större än vad rektor beräknade våren 88.

Länsskolnämnden får Olofströms beslut i form av protokollsutdrag den 17 maj. Nämnden för beslutet vidare till SÖ, men meddelar samtidigt Ronneby kommun per telefon att utrymme nu kan finnas för det av kommunen tidigare önskade försöket på IN-linjen.

Turligt nog skulle skolstyrelsens AU sammanträda den 18 maj. Skolans rektor Åke Blennow kunde då informera om länsskolnämndens erbjudande, men måste erkänna att han inte hade en aning om vad det skulle kosta. Han hade dock haft tillfälle att i ett kortfattat samtal med ansvariga lärare få klartecken. Skolan har en stor och välutrustad verkstadsinstitution, och dessutom hade man på grund av elevbrist just ställt in en datakurs till vilken fanns budgeterat 203.000:-

AU:s beslut blev följande:

- 1) Hemställs att länsskolnämnden hos skolöverstyrelsen anholder om att Ronneby kommun fr o m läsåret 1988/89 får deltaga i försöksverksamhet med 3-årig industriell-teknisk linje, 32 elevplatser, vid gymnasieskolan i Ronneby.
- 2) Åt rektor Åke Blennow uppdras att informera de preliminärt antagna eleverna till 2-årig Ve-linje om den eventuella förstående förändringen.

Skrivelse till SÖ avlätas via länsskolnämnden samma dag och den 19 maj går den med tillstyrkan vidare. Den snabba handläggningen fortsätter, och redan den 25 maj beslutar SÖ bifalla Ronnebys framställan.

Därmed är beslutsprocessen i stort sett avslutad, och följande tre inte oväsentliga händelser behandlas i länet med ett relativt förstrött intresse:

- 6 juni Riksdagen beslutar att ÖGY-försök skall genomföras 1988/89
- 16 juni Länsskolnämnden fattar definitivt beslut om gymnasieorganisationen i länet 1988/89.
- 3 juli SÖ fattar definitivt beslut om försöksorganisationen.

LÄSÅRET 1988/89

När SÖ fattade beslut om organisationen läsåret 88 /89, hade skolhuvudmännen redan lämnat sina förslag till gymnasieorganisation 89/90 till länsskolnämnden. I dessa förslag fanns önskemål om utökad försöksverksamhet, men denna gång hade förslagen kunnat beredas bättre och vederbörliga kontakter med yrkesråd och branscher hade kunnat tas. Däremot hade inte länsskolnämnden möjlighet att ta ställning till förslagen, eftersom riksdagsbeslutet i juni 1988 endast avsåg läsåret 88/89. Huruvida det skulle bli en utökning av försöket blev klart först våren 89, och förslag skulle läggas i budgetpropositionen i januari 89. Länsskolnämnden måste därför bordlägga frågan om utökad försöksverksamhet till i början av 1989. När det blev klart att regeringen föreslog en utökning av försöket med 4.000 platser, lät nämnden kommunerna uppdatera sina önskemål, och den 2 febr. lämnade nämnden sitt förslag till SÖ. 13 mars kom SÖ:s beslut för läsåret 89/90, som för Blekinges del endast innebar breddning av pågående försök, dvs all verkstadsutbildning i Karlskrona fördes över till IN och båda intagningsklasserna vid vårdgymnasiet i Karlshamn blev OM-klasser. Detta föranledde vissa omval, men skolor och sökande var bättre förberedda och med få undantag blev informations- och omvalsprocessen helt odramatisk i mars 89.

INFORMATION OCH INTAGNING

För de elever som berördes av ÖGY-försöket innebar den korta tiden mellan förslag och genomförande problem i fråga om information och omval.

Eleverna i åk 9 väljer till gymnasieskolan den 1 februari. I april görs en preliminär intagning och därefter har de sökande möjlighet att göra omval fram till 15 maj. I juli, när de definitiva avgångsbetygen från åk 9 finns tillgängliga, sker den definitiva intagningen. Före valet den 1 februari har eleverna fått en ingående information om gymnasieskolans linjer och studievägar, framför allt av grundskolans SYO-organisation. Ofta kompletteras denna information med besök vid gymnasieskolan. Det är t ex vanligt att gymnasieskolorna anordnar öppet hus för grundskolans elever och deras föräldrar i god tid före valtilfället den 1 februari.

Redan när försöksverksamheten på allvar började diskuteras i kommunerna, hade eleverna alltså valt till gymnasieskolan, och när SÖ:s preliminära förslag kom i mars ställdes eleverna inför någon av följande situationer:

- Den sökta linjen försvann och eleven fick antingen acceptera att studierna förlängdes med ett år eller helt byta studieväg. Detta gällde fordonsteknik i fyra kommuner, vårdlinjens Bu-gren i Karlshamn, samt verkstadsteknik i Ronneby.
- Parallella två- och treåriga studievägar erbjöds och eleverna kunde då välja att kvarstå med sitt ursprungliga val eller välja om till en treårig försökslinje. Detta gällde för IN-linjen i Karlskrona och OM-linjerna i Karlskrona och Karlshamn.

Genom att försöksprogrammet successivt justerades under våren kom beslutet om omval för vissa elever mycket sent. För elever på fordonslinjen i Sölvesborg först i slutet av april och för elever på verkstadslinjen i Ronneby först dagarna före vårterminens slut.

Intressanta frågeställningar i detta sammanhang är:

- hur genomfördes informationen till eleverna och hur togs den emot?
- i vilken utsträckning valde eleverna om och vilka var det som gjorde omval?
- hur reagerade elever och föräldrar på den förändrade valsituationen?

Informationen om de nya linjernas uppläggning och innehåll blev ganska bristfällig genom att försökläroplanerna i vissa fall inte fanns tillgängliga före vårterminens slut. Å andra sidan blir eleverna normalt inte särskilt väl orienterade om de olika studievägarnas innehåll. Valen grundas oftast på en allmän uppfattning om vilken arbetsmarknadssektor resp. linjer är inriktade mot.

Informationsverksamheten initierades av läns skolnämnden som successivt lämnade information till SYO-funktionärerna och skolläringarna. Informationen vidare till elever och föräldrar sköttes dels av grundskolans SYO, dels av gymnasieskolorna. I Karlshamn anordnade t ex Vaggaskolan och Vårdgymnasiet en gemensam informationskväll i slutet av mars, där man så långt möjligt lämnade information om de nya utbildningsvägarna och hur eventuella omval rent formellt skulle gå till.

Informationen komplicerades av att det inte gick att lämna definitiva besked. All information fick baseras på reservationen "under förutsättning att riksdagen beslutar...". Dessutom fanns lokala oklarheter till långt fram i maj månad. För den vanlige eleven och dennas föräldrar är den parlamentariska beslutsprocessen rätt okänd och ointressant, och informationen möttes ofta av repliken: "Ni måste väl ändå veta hur ni skall ha det. Ni kan väl inte vänta till i juni med att bestämma om det skall bli försök eller inte?" Skolan och dess representanter är de som i sammanhanget framstår som osäkra och beslutsoförmögna i allmänhetens ögon. Riksdagen och dess eventuella beslut är för den enskilde eleven skäligen ointressanta. Många som var involverade i informationen menar att gymnasieskolan förlorade i trovärdighet genom att man inte kunde ge raka besked. Det finns också enligt SYO-funktionärerna en risk för att en linje som startar utan att planering och information varit tillfredsställande kan få dåligt rykte. När detta händer blir tillströmningen till linjen dålig under flera år.

Ytterligare en komplikation som påpekats av SYO-representanter var att det inte är lätt att samla föräldrar till informationsmöten under senvår eller försommar.

En organisation som belastades av omvalen var intagningsnämnderna. Dels fick man arbeta med osäkra förutsättningar ända fram till vårterminsslutet och dels kom en betydande informationsuppgift att vila på nämnderna. En hel del sökande, framför allt äldre sökande, informerades brevledes, men många begärde ytterligare information och även här komplicerades samtalen av att sökande som ville ha raka besked på frågan "Hur blir det?" möttes av svar som måste börja med

"Under förutsättning att ..." En gemensam uppfattning från länets tre intagningsnämndsföreståndare är att så vill man inte ha det en gång till.

För två studievägar blev omvalsproceduren okomplicerad, nämligen från Fo till FT, respektive från VdBu till VLBU. Med några få undantag flyttade eleverna sina val från den gamla tvååriga till den nya treåriga utbildningen. Av 35 sökande till Fo i Karlskrona sökte samtliga över till FT, och dessutom tillkom två sökande från andra linjer. De flesta som sökte till VdBu i Karlshamn ändrade sitt val till VLBU.

För OM-linjen var bilden något annorlunda, eftersom eleverna här kunde välja mellan att kvarstå på den tvååriga vårdlinjen eller att söka över till den nya treåriga.

I Karlskrona sökte i februari 94 elever till den tvååriga vårdlinjen som startade hösten 88. I maj var antalet förstahandssökande dit 84, samtidigt som OM-linjen lockat 50 sökande. Totalt innebar omvalsproceduren alltså att sektorn som helhet ökat från 94 till 134 sökande. En betydande del av dem som valt om till OM-linjen hade ursprungligen valt annat än vårdlinjen.

Av dem som togs in i juli hade 24 OM-linjen som sitt förstahandsval. 2 hade valt E i första hand och 4 VdHs, men poängen hade inte varit tillräcklig för förstahandsvalet för dessa sökande.

I Karlshamn blev valet till OM annorlunda så till vida att på hösten fanns endast alternativet OM, och på våren endast alternativet VdHs. Här valde så gott som alla sökande från grundskolan över till OM, medan ett antal äldre-sökande föredrog att ändra sitt val från höstterminsstart till vårterminen, för att på så sätt få den ursprungligen valda tvååriga utbildningen.

Just de äldre sökandena blev ett problem i Karlshamn inför läsåret 89/90, då man där gick över helt till treårig utbildning. Detta behandlas vidare på s. 17.

Ett särskilt intresse knöts till IN-linjen som ersätter Ve. Här var förutsättningarna att Ronneby helt ersatte två Ve-klasser med IN, medan Karlskrona ersatte en av ursprungligen tre klasser. Beslutet i Ronneby kom, som tidigare redovisats, mycket sent.

Den verkstadstekniska linjen har i Blekinge liksom i övriga delar av landet haft mycket svårt att rekrytera elever. Från att i Karlskrona ha

haft långt över 100 förstahandssökande under första hälften av 70-talet, har antalet förstahandssökande sjunkit till ett 10-tal. Samtidigt har betygsmedelvärdena sjunkit, så att den verkstadstekniska linjen oftast är den linje som har lägst genomsnittlig betygsnivå, såväl för sökande som intagna. Någon ändring på detta förhållande har inte skett genom övergången till IN. Resultatet våren 88 påverkades av turbulensen i valprocessen, men inför läsåret 89, när förhållandena varit mer normala, har 16 av totalt 822 sextonåringar valt IN i första hand. För Ronneby är motsvarande siffror 12 av 449. Den genomsnittliga betygspoängen - ej att förväxla med intagningspoäng - är i Karlskrona 2,1 och i Ronneby 2,3. Motsvarande betygssiffror för den linje som ligger högst, nämligen N-linjen, är på de två orterna 4,1 resp. 3,8.

En förutsättning för försöket med IN-linje var att 20 % av de intagna skulle vara flickor. Detta klarade man i Karlskrona 1988, men inte i Ronneby. Inför 1989 fanns inga kvinnliga sökande vare sig i Karlskrona eller i Ronneby.

När det gäller omvalen blev det aldrig fråga om något val i Ronneby. De sökande till verkstadsteknisk linje fördes automatiskt över till den nya IN-linjen och alla accepterade detta utan några hörbara protester.

I februari 1988 fanns i Karlskrona 8 förstahandssökande till 48 platser på Ve. Av dessa valde endast 5 om till IN, samtidigt som 2 nya sökande tillkom till Ve, så att siffrorna var 15 resp. 5 efter omvalet i maj. I det läget föreslog skolchefen att kommunen skulle avstå från försöket på IN-linjen, medan skolledningen och skolstyrelsens AU ville att man skulle försöka skaffa elever under sommaren. Efter en rekryteringskampanj hade man trots allt 16 elever på IN när terminen startade i augusti, samtidigt som det på verkstadsteknisk linje fanns 12 elever.

Rekryteringskampanjen hade emellertid varit lite häftig, och redan första dagen försvann ett par elever till annan linje eller till sabbatsår. Ytterligare några lämnade IN och gick till verkstadsteknisk linje resp byggplåtslagarutbildning, och slutresultatet blev att 8 elever fullföljde första årskursen. Dessa utgör emellertid en stabil grupp som har god prognos för framtiden. Två av eleverna är flickor.

Hur ser då eleverna på den turbulenta situationen våren 88? Att eleverna var missnöjda med informationen och med de ändrade förutsättningarna är självklart, men när de intervjuas efter ett år är den allmänna inställningen positiv. För VLBU och OM-linjerna är de posi-

tiva omdömena ofta översvallande, och den irritation som kan ha funnits för ett år sedan har ersatts med en entusiasm för den nya och som alla uppfattar goda utbildningen.

Även på utbildningsvägarna för fordon och industriell teknisk linje är eleverna förvånansvärt positiva, särskilt med tanke på att förutsättningarna inte varit de bästa. Utrustning har saknats och man har i många fall fått studera på en byggarbetsplats, där ombyggnadsarbeten pågått samtidigt med undervisningen.

Endast en grupp har visat mera uttalat missnöje med ändrade förutsättningar, och det är äldre sökande till vårdutbildning. I Karlshamn inträffade den situationen att alla som sökt den tvååriga vårdlinjen läsåret 89/90 tvingades att välja om till treårig OM-linje. Ett 10-tal äldre sökande valde då att dra sig tillbaka. I stor utsträckning var det personer som redan var sysselsatta inom vårdsektorn och som avsåg att skaffa sig formell undersköterskekompetens. Det gällde här en personalgrupp som till nöds kunde tänka sig att lägga två år på utbildningskomplettering, men absolut inte tre. I det här aktuella fallet löstes problemet genom att landstingets gymnasieskola ordnade en ettårig komvuxkurs i hälso- och sjukvård som ger den önskade formella kompetensen.

FÖRSÖKETS EKONOMI

Med hänsyn till det tidsschema som gällt för försöket är det helt naturligt att kommunerna inte kunnat budgetera några medel för utrustning, ombyggnad eller försöksledning. Beroende på lokala förutsättningar har man fått lösa de ekonomiska frågorna antingen genom omdispositioner eller genom överskridanden som i efterhand fått täckas genom fullmäktigebeslut. När det gäller kostnaderna har problemen varit olika för vårdutbildningarna å ena sidan och de tekniska å den andra. Vårdutbildningarna har inte krävt nya lokaler eller ny utrustning och därför har kostnaderna stannat med rent administrativa kostnader för utredningar, försöksledning och personalutbildning. Även kostnaderna för handledarutbildningen har varit måttliga.

För de tekniska utbildningarna FT och IN har kostnaderna däremot varit betydande och dessutom överraskande för skolstyrelserna. En vanlig uppfattning i januari 88 var att det fordonstekniska försöket skulle kunna bedrivas med i stort sett de lokaler och den utrustning som redan fanns i skolorna. De utrustningslistor som så småningom och mycket sent presenterades kom därför som en obehaglig över-

raskning. Även kostnaderna för handledarutbildningen inom FT och IN ser ut att bli långt större än vad kommunerna räknat med.

Skolstyrelsens ordförande i Karlskrona, Jan Ove Jönsson, som samtidigt är ledamot av kommunförbundets skoldelegation och ordförande i motsvarande länsorgan, har mycket skarpa invändningar mot såväl den rent formella hanteringen, som omöjliggjort korrekt behandling av finansieringsfrågorna, som mot den höga kostnadsnivån. Han menar att Kommunförbundet kommit på mellanhand och att man inte där fått reell möjlighet att påverka utrustningslistorna. Han är också kritisk till att hela kostnadsbilden ännu inte redovisats för kommunerna.

För Karlskronas del innebär de höga kostnaderna att kommunen inte avser att delta i några nya försök inom det tekniskt industriella området. Däremot är man intresserad av den mindre kostnadskrävande OM-linjen. Jan Ove Jönsson understrycker också att man i förarbetena för ÖGY överskattat möjligheterna till företagsförlagd utbildning och att de kommunala kostnaderna sannolikt kommer att bli betydande även för åk 3.

Jan Ove Jönssons slutsats blir att någon generell reform med samtidig förnyelse av utrustning och lokaler över hela fältet är omöjlig med hänsyn till kommunernas ekonomi. Den nivåhöjning av utbildningen som odiskutabelt fordras måste spridas ut över en längre tid, såvida inte staten tar på sig ett större kostnadsansvar.

Huvudmännens kostnader för försöket gäller i huvudsak följande:

- administration och försöksledning
- lokaler och utrustning
- handledarutbildning

I det följande redovisas kostnaderna för de olika posterna.

ADMINISTRATION OCH FÖRSÖKSLEDNING

När läns skolnämnden våren 1988 fördelade anslaget till försöks- och utvecklingsarbete i gymnasieskolan (B3:3), fick försökskommunerna 30 tkr vardera. Dessa pengar täckte dock endast en begränsad del av försökskostnaderna. Som exempel kan nämnas att landstinget anslag 450 tkr för budgetåret 88 till planering och genomförande. Något särskilt styrelsebeslut behövde inte tas, utan utbildningschefen skakade fram pengarna genom omdispositioner inom utbildningsbudgeten.

Pengarna räckte till att ge tre lärare på vardera av de två vårdgymnasierna en nedsättning av undervisningsskyldigheten motsvarande 1/4-1/3 tjänst.

Även på de primärkommunala skolorna har resurser ställts till förhållande för nedsättning av undervisningsskyldigheten för de lärare som varit ansvariga för planering och uppföljning. Nedsättningen har varit av omfattningen 5-7 veckotimmar för en eller två lärare per försökslinje och skola och har kunnat rymmas inom ordinarie skolbudgetar.

Länsskolnämnden har utöver det tidigare nämnda stödet biträdd med råd och stöd inom ramen för nämndens ordinarie tillsynsverksamhet. Dessutom har länsskolnämnden haft en expert inom fordonssektorn anställd på ca 20 % av full tjänst. Denne expert har haft till uppgift att biträda skolorna med råd, dels beträffande den nya pedagogiken med modulindelade kursplaner, dels beträffande de rätt komplicerade utrustningsfrågorna. Han har också organiserat regelbundna överläggningar mellan berörda lärare, vilket bidragit till att lösa en rad vardagsproblem inom försöket.

LOKALER OCH UTRUSTNING

De stora kommunala kostnaderna har rört lokaler och utrustning för de tekniskt industriella studievägarna. Som exempel på detta redovisas de överväganden och beslut som tagits i Karlskrona resp. Olofström. Karlskrona har startat försök inom såväl fordonsteknik och industriell teknik. Olofström fick SÖ:s medgivande till samma försök men avstod, framför allt av ekonomiska skäl.

Karlskrona

När diskussionen om deltagande i försöket började i januari 88 hade man ingen uppfattning om varken lokalbehov eller utrustningsbehov. Gymnasieskolan i Karlskrona är mycket utspridd, till stor del i gamla lokaler, och man har först på de allra sista åren påbörjat ett ny- och ombyggnadsprogram för gymnasieskolan, ett program som kräver investeringar på ca 200 Mkr i dagens penningvärde. Fordonsutbildningen är inrymd i en kommunal verkstadsby. Lokalerna är i och för sig ändamålsenliga, men elevantalet har ökat utöver det som lokalerna byggdes för, och systemet för avgasutsugning och ventilation av svetsarbetsplatserna uppfyllde inte gängse krav. Beslut fanns därför redan 1987 om att bygga om utsugningssystemet. För detta fanns budgeterat 150 tkr.

Den verkstadstekniska utbildningen disponerade lokaler i en äldre del av skolan, och alldeles oavsett ÖGY-försöken fanns behov av förnyelse. Planerna hade i fråga om lokaler dock bromsats med hänsyn till den planerade genomgripande ombyggnaden av gymnasieskolan. Det bör i sammanhanget påpekas att denna planerats sedan slutet av 1950-talet, och att en rad mer eller mindre permanenta ombyggnader därför skett under de senaste 30 åren. Däremot fanns medel anslagna för nyanskaffning av maskiner och utrustning.

Fordonsverkstad

När läroplan och utrustningslista för åk 1 så småningom kom, kunde de ansvariga på skolan konstatera att befintliga lokaler inte skulle räcka till. Tidigare hade man inte arbetat med övningsfordon i åk 1, utan endast utnyttjat arbetsstationer. Den nya planen krävde därför möjlighet att ta in bilar i verkstaden, vilket innebar krav på större utrymme och större portar bl a. Lyckligtvis blev en lokal om 240 kvm ledig i direkt anslutning till befintlig verkstad. Denna förhyrdes, och genom att göra ett genombrott i en vägg kunde man ansluta den nya lokalen till den gamla verkstaden. Ombyggnadsarbetena utfördes sommaren och hösten 1988 i samband med den redan beslutade förbättringen av utsagningsanordningarna. Arbetena kom igång snabbt under sommaren, men på grund av den överhettade byggmarknaden blev det svårt att få fram bl a portar, så hela höstterminen gick innan lokalen var färdig. Att lokalerna trots allt delvis kunde användas under hösten får tillskrivas lärarnas ambition att själva arbeta med upprustning och utrustning av den nya verkstaden. Den nya utrustningen skulle kosta ca 500 tkr, men gick i realiteten på 600 tkr och totalt investerades under 1988 närmare 900 tkr.

I kommunens budget för 1988 fanns av naturliga skäl inga pengar för nya lokaler eller ny utrustning för fordonsutbildningen utöver tidigare nämnda 150 tkr. Skolstyrelsens ordförande anmälde dock på ett tidigt stadium till kommunstyrelsen att det skulle bli oväntade kostnader, och att skolstyrelsen därför avsåg att begära tilläggsanslag. Detta accepterades också av kommunstyrelsens ledning.

I augusti 88 hade skolstyrelsen en något så när säker bild av det första årets kostnader och man kunde också göra en ungefärlig bedömning av kostnaderna för 1989, när utrustningen för åk 2 skulle kompletteras.

Efter avdrag av det 40 procentiga statsbidraget till utrustningen, bedömde skolstyrelsen att man behövde ytterligare 508 tkr 1988, och att man utöver den våren 88 inlämnade anslagsframställningen för 89

behövde 660 tkr. Man hade då beräknat utrustningskostnaden för åk 2 till 1.1 Mkr. Nu vet man att den blir 1.5 Mkr. Utöver de 508 tkr till ombyggnad och utrustning fordrades 55 tkr för hyra av den extra ytan om 240 kvm under höstterminen.

Ekonomikontoret biträdde skolstyrelsen förslag och efter positiv behandling i kommunstyrelsen kunde fullmäktige besluta om tilläggsanslaget för 1988 den 30 mars 1989.

De begärda medlen för 1989 hade redan beaktats i fullmäktiges budgetbeslut i december 88. Med hänsyn till redan kända fördyringar måste skolstyrelsen antingen få ett tilläggsanslag för 89 eller så måste bristen täckas i 1990 års budget. I skrivelse från rektor för gymnasieskolan 1989-05-15 förslås att 229 tkr tas upp till täckning i 1990 års budget.

Industriell teknisk linje

Kommunen hade redan tidigare en ambition att höja standarden på den verkstadstekniska utbildningen och hade våren 87 försökt att komma med i det s k 500-försöket med elmekanisk utbildning, dock utan framgång. I förbättringsplanerna ingick att under ett par år nyutrusta den verkstadstekniska institutionen för ca 2 Mkr. När det blev aktuellt med försök på IN-linjen fanns därför pengar till utrustning. Däremot fanns inga lämpliga lokaler. Lokal- och utrustningsfrågorna komplicerades dessutom av att starten av försöket var högst osäker hela sommaren. Skolchefen hade föreslagit att försöket skulle skrinläggas i brist på elever, men skolledning och skolstyrelse ville genomföra försöket, och man bedrev därför under sommaren en aktiv rekryteringskampanj. I början av augusti hade man på papperet 16 elever, och då beslöt skolstyrelsen att försöket skulle genomföras. Då fanns emellertid ingen lämplig lokal, och nyutrustningen var bara påbörjad.

Inom ramen för skolans anslag för löpande underhåll beställdes ombyggnad hos kommunens nybyggnadskontor. Några formella beslut hann man aldrig fatta på nybyggnadskontoret, ännu mindre hann man begära byggnadslov. Olyckligtvis var byggmarknaden osedvanligt het i augusti 88, och det var därför så gott som omöjligt att skaffa fram byggarbetskraft. I realiteten kom därför ombyggnadsarbetena att utföras av elever i åk 2 på skolans bygg- och anläggningstekniska linje. Byggnadsarbetena, som kom att pågå så gott som hela läsåret och bedrivs parallellt med undervisningen i lokalerna, vilket vållade irritation på ömse sidor. Ibland fanns ingen ström till verktygsmaskinerna på grund av att elarbeten pågick i lokalerna. Kostnaderna beräknades ursprung-

ligen till 320 tkr, men slutade på 530 tkr. Av de 16 eleverna försvann snabbt 8 ut ur skolan eller till andra linjer, vilket möjliggjorde att undervisningen kunde genomföras. Det hade aldrig gått med 16 elever, deklarerar samstämmigt skolledning, lärare och elever.

Sammanfattningsvis kan sägas att första året varit med ett populärt uttryck "struligt", men såväl lärare som elever har visat en beundransvärt tålmodighet och med något litet undantag har första årskursens moduler genomförts.

Ett stort problem som ansvarige studierektorn framför är att så gott som all hans tid gått åt i funktionerna byggledare, inköpare och kastroftryckare. De ordinarie arbetsuppgifterna har i hög grad blivit lidande.

Genom det tidigare nämnda anslaget har IN-verkstan fått en förstklassig utrustning, men ytterligare problem behöver lösas, t ex följande:

- I år har man haft en klass och i realiteten endast 8 elever i åk 1. Nästa år blir det två klasser med teoretiskt möjligt 32 elever i samma verkstad.
- Den läroplan som tillämpats för åk 1 i år har redan ändrats med nya utrustningsbehov som följd.
- Utrustningen för åk 2 blir dyr - hur dyr vet man ännu inte exakt - men kommunen har budgeterat 1.630 tkr och hoppas på 560 tkr i statsbidrag. Det visar sig ofta att priserna i utrustningslistorna är alltför optimistiskt satta. Maskinerna finns helt enkelt inte att tillgå till listpriserna.

Kostnadssammanställning

De totala kostnaderna för lokaler och utrustning under de två första försöksåren framgår av följande sammanställning:

	<u>år 1</u>	<u>år 2</u>	<u>summa</u>
FT	900	1.500	2.400 tkr
IN	1.700	1.900	<u>3.600</u>
			6.000

Statsbidrag (faktiskt och beräknat)	<u>1.300</u>
Kommunal kostnad	<u>4.700</u>

Karlskrona utgör ett exempel på en kommun som trots ganska besvärliga lokalförhållanden velat vara med i försöksverksamheten och som trots problem strävat efter att ge försöken korrekta lokal- och utrustningsförutsättningar. Man har också relativt klart redovisat kostnaderna så att man kan se vad som är förorsakat av försöken och vad som bör belasta annat.

Ett påpekande som företrädarna för skolan gör är att utrustningen ändå hade behövt förnyas. Man menar att en fördel med försöksverksamheten är att förnyelsen tvingas fram och att den till inte obetydlig del kan ske med statsbidrag. I ett reguljärt skede vet man inte hur det går med statsbidragen.

En kostnadspost som inte kan redovisas är arbetstiden för skolledning och andra engagerade. Helt uppenbart är att många ordinarie och viktiga arbetsuppgifter får stå tillbaka för de skolledare som helt eller till stor del måste lägga sin arbetstid på försöksverksamheten.

I andra kommuner som deltar i försöken är kostnaderna inte lika lätta att hitta. Orsaken är att skolorna regelmässigt har ett anslag för förnyelse av stadigvarande läromedel och att detta fått användas för exempelvis nyutrustning för fordonsutbildningen. Så är fallet i Karlshamn där rektor disponerar 800 tkr/år. Inom den anvisade budgetramen har erforderlig utrustning kunnat anskaffas, men samtidigt har så gott som all annan utbildning fått stå tillbaka. Formellt i budgetkolumnerna kan man emellertid inte utläsa att skolan blivit dyrare.

Olofström

Den politiska processen och spelet mellan rektor och skolstyrelse inför beslutet om att Olofström inte skulle delta i försöket har redovisats tidigare. Bakom rektors avrådande låg flera argument, bl a att läroplaner för alla tre skolåren borde föreligga innan man tog beslut om deltagande i försöket. Avgörande var emellertid de kostnader som rektor redovisade. För 32 platser på IN-linjen och 16 platser på FT-linjen skulle bruttokostnaderna för lokaler och utrustning under en treårsperiod bli:

år 1	3.770 tkr
år 2	2.330 tkr
år 3	665 tkr

Eller totalt 6.665 tkr. I skrivelsen noteras att visst statsbidrag kan förväntas utgå, men att detta sannolikt blir relativt litet. I rektors kostnadskalkyl ingår:

- tidsresurs för planläggning
- komplettering av utrustning
- omändring av lokaler
- fortbildning av yrkeslärare
- uppföljning av verksamheten

Posten omändring av lokaler innefattar även reparation av "gamla brister", vilket driver upp beloppen. Utan att mer i detalj analysera siffrorna kan man konstatera att dessa är realistiska och ganska väl överensstämmer med kostnaderna i Karlskrona.

På grundval av den redovisade kostnaden beslöt skolstyrelsen att inte delta i något försök inom det tekniskt industriella området.

De kommuner som hittills investerat måttliga belopp i försök inom det tekniskt industriella området har i allmänhet skjutit nödvändiga investeringar i lokaler och utrustning på framtiden. I Blekinge kommer såväl Sölvesborg som Karlshamn att behöva väsentligt utvidga sina fordonsverkstäder. I ett läge där man får ca 100 kvm skola för en miljon blir nybyggnadskostnaderna höga.

HANDLENDARUTBILDNING

En kostnadspost som överhuvudtaget inte diskuterades under planeringsarbetet våren 88 var kostnaderna för handledarutbildningen.

För all arbetsplatsförlagd utbildning skall finnas utbildade handledare och det är skolhuvudmannens uppgift att svara för att handledaren får 7 dagars utbildning för sin handledaruppgift. För utbildningen utgår statsbidrag motsvarande 800 tkr per elev inom försöket. Bidraget som utgår en gång per elev innebär att exempelvis Karlskrona kommun får 30.400 kr för sin handledarutbildning läsåret 89/90. Dessa medel täcker i stort sett genomförandekostnaderna, lokaler, kursmaterial, föreläsararvode, men de täcker inte alls några löner till kursdeltagare. Självfallet skall de som deltar i handledarutbildningen ha sin lön och i förekommande fall traktamente under utbildningen,

och frågan, som fortfarande är öppen, är vem som skall betala, skolhuvudmannen eller de företag där handledarna är anställda. Kostnaden kommer man självfallet inte ifrån oavsett vem som skall betala. I Blekinge har följande hänt i denna fråga.

För OM- och VLBU-utbildningarna har handledarutbildningen redan genomförts i en omfattning motsvarande en utbildad handledare för varje studerande. Utbildningen har organiserats och genomförts av de lärare som är engagerade i försöket. Det har varit lätt att rekrytera handledare och långt fler än de som nu utbildats har velat vara med. För skolhuvudmännen har lön till handledarkandidaterna inte varit något problem. Alla har deltagit i tjänsten, och den kommunala eller landstingskommunala arbetsgivaren har betalat lön under handledarkursen. Här rör det sig om ett område där det av tradition förekommer arbetsplatsförlagd utbildning, där det alltid funnits handledare och där utbildningen av handledarna är en tacksamt mottagen förbättring.

För fordons- och verkstadssektorn är förhållandena annorlunda. Här finns inga traditioner, och på arbetsplatserna råder tveksamhet om vilka personalkategorier som skall fungera som handledare. Det är till exempel inte säkert att företagen vill avdela dem som är bäst lämpade till handledaruppgifter. Men den för skolan besvärligaste knäckfrågan är vem som skall betala lön under de sju utbildningsdagarna. Kommunförbundet anser att företagen skall betala, medan de berörda arbetsgivarorganisationerna anser att skolhuvudmännen skall betala.

I det läget bedömer skolorna att det inte blir någon handledarutbildning om inte skolan betalar, och gymnasieskolan i Karlskrona har i maj 89 skrivit till skolstyrelsen och begärt dels att styrelsen snarast tar upp förhandlingar med berörda motparter i ärendet, dels att erforderliga medel anvisas till utbildningen. För utbildning av 36 handledare fordras ca 250 tkr. Skolan har då räknat med en dagskostnad på 1.000 kr. I förhandsdiskussionerna har ännu högre belopp nämnts när företagen vill ha ersättning för produktionsbortfall i stället för löner och sociala kostnader.

PERSONALUTBILDNING

I samband med ÖGY-starten har de berörda lärarna fått viss fortbildning. Utbildningen har dels avsett information om ÖGY-reformens huvuddrag och principer och på vilket sätt modulkursplanerna påverkar ämnesmetodik, men dels också uppdatering av lärarnas ämneskunskaper. Någon redogörelse för dessa kurser skall inte lämnas här, där-

emot redovisas i det följande synpunkter på fortbildningsproblemet som lärare och skolledare framfört i samband med utvärderingen av ÖGY.

En allmän uppfattning är att fortbildningsbehovet inom teknisk/industriell sektor är mycket stort, och att detta behov finns alldeles oavsett ÖGY. I samband med försöksverksamheten sker en modernisering av kursplanerna som ändå hade behövt göras som konsekvens av den tekniska utvecklingen. När man konstaterar att lärarnas utbildning inte räcker till för att undervisa efter de nya kursplanerna, är det egentligen ett konstaterande att kompetensen inte är tillräcklig för att ge en undervisning anpassad till dagens teknik. Ambitionen hos berörda lärare att delta i fortbildning är stor, men betydligt större resurser än tidigare måste avsättas för uppdatering av lärarnas kompetens.

Rektorn vid gymnasieskolan i Karlskrona, Sigvard Håkansson, redovisar ett tidigare exempel på en systematisk fortbildning av två lärare på industriteknisk gren av drift- och underhållsteknisk linje. I samband med att grenen skulle inrättas i Karlskrona organiserades individuella utbildningsprogram för de båda lärarna, program som inefattade såväl industripraktik som mera kursbunden utbildning. Resultatet blev enligt såväl lärare som skolledning bra, men till en kostnad av 300 tkr. Detta är ett exempel på hur skolan använt personalfortbildning som ett instrument för utveckling av skolan. Tyvärr är detta enligt rektor mera undantag än regel. I allmänhet används personalutbildningsresurserna ganska planlöst, och när det finns planer är sambandet mellan utbildningsplan och utvecklingsplan svagt.

Ambitionen att genomföra dyra utvecklingsprogram dämpas också av svårigheten att behålla välutbildad personal. Andra kommuner som genomfört samma dyra utbildningsprogram som Karlskrona har fått se sina välutbildade lärare försvinna till mera välbetalda arbeten utanför skolan.

Skolchefen i Karlskrona, Bo Hjelm, tillika ledamot av fortbildningsnämnden i södra regionen, pekar också på svårigheten att inom fortbildningsorganisationen rikta insatserna mot sektorer där fortbildningsbehoven är särskilt stort. Högskolornas intressen, personalorganisationernas intressen och MBL-förhandlingar i kommunerna leder till att resurserna smetas ut i ett jämnt lager som omöjliggör kraftsamling på särskilda sektorer, oavsett hur stora behoven är.

Flera intervjuade menar att en vinst med ÖGY-försöken kan bli att dolda fortbildningsbehov blir framlyfta i ljuset och att personalut-

vecklingen blir en fråga som på allvar behandlas som en skolutvecklingsfråga.

I samband med intervjuerna har också uttryckts farhågor för grundutbildningen och nyrekrytering av yrkeslärare. Rekryteringsbehovet kommer att vara stort av minst tre skäl.

Genomsnittsåldern på yrkeslärarna är hög. Som exempel är 10 av 34 heltidstjänstgörande yrkeslärare vid gymnasieskolan i Karlskrona 58 år eller äldre.

Skolorna har svårt att konkurrera med marknaden utanför skolan med lön och arbetsförhållanden, vilket gör att man får en avgång av framför allt yngre lärare till andra sysselsättningar.

Även om man lyckas förlägga betydande delar av årskurs 3 till arbetsplatser, kommer den totala undervisningsvolymen i skolan att öka. Undervisningen blir dessutom mera teoretisk, vilket sannolikt leder till att undervisningsskyldigheten i yrkestekniska ämnen måste minska.

En allmän uppfattning är att antalet utbildningsplatser vid lärarhögskolorna måste öka, och man frågar vem som har ansvaret för detta. Genom att SÖ svarar för prognoser och underlag, medan UHÅ har genomförandeansvaret finns risk för att dimensioneringsfrågorna hamnar mellan två stolar.

En annan viktig fråga som rektor och skolchef i Karlskrona tar upp är utbildningsnivån på lärarkandidaterna. I dag kräver man bara att lärarkandidaten har den grundutbildning som den färdige läraren sedan skall ge sina elever. I framtiden är detta klart otillräckligt med alla de nya krav som ställs på yrkesläraren. Samtidigt är man medveten om att det redan med nuvarande krav är svårt att rekrytera lärarkandidater. En skärpning av förkunskapskraven skulle förmodligen ge samma effekt som när man införde krav på matematikunskaper för grundskolans blivande lärare. Det gick inte längre att rekrytera tillräckligt med kandidater till utbildningsplatserna.

Sammanfattningsvis kan sägas att fortbildningsinsatserna i ÖGY-försöket löser vissa akuta problem, men att lärarutbildningsbehoven är långt större än vad som kan klaras med nuvarande grundutbildnings- och fortbildningsinsatser. Om intentionerna bakom ÖGY skall kunna

genomföras, fordras en väsentlig nivåhöjning såväl vad gäller grund- som vidareutbildning av yrkeslärare.

FÖRSÖKETS GENOMFÖRANDE LÄSÅRET 88/89

Det första året med ÖGY-skolan har givit klart olika erfarenheter för de vårdinriktade utbildningarna å ena sidan och de tekniskt industriella å den andra. För vårdutbildningarna har verksamheten i stort sett gått som på räls och erfarenheterna är övervägande positiva. För IN- och FT-linjerna har det däremot varit betydande svårigheter att leva upp till intentionerna i riksdagsbeslutet och mycket återstår att göra innan verksamheten löper helt enligt planerna. I det följande ges en kortfattad redovisning av erfarenheterna från OM- respektive VLBU-försöken och därefter en något mera ingående problemredovisning för FT- respektive IN-linjerna. Redovisningen tar upp följande punkter:

- elevreaktioner
- modulkursplanerna
- ämnessamverkan
- samarbetet skola/arbetsplats
- handledarrekrutering och handledarutbildning

VÅRDUTBILDNINGARNA

Så gott som samtliga elever som påbörjat någon av de vårdinriktade försöksutbildningarna hade sökt utbildningen i första hand i samband med omvalet. Trots den korta tid som stod till förfogande blev informationen till de sökande tillfredsställande enligt eleverna. Skolstarten underlättades av att man tillämpade systemet med en introduktionsvecka där skolan fick möjlighet att från början informera om mål och arbetsmetoder. De studerande har enligt samstämmiga uppgifter haft en mycket positiv inställning till försöksverksamheten och de ser det som en förmån att få vara med i den nya utbildningen från början. Många ifrågasätter dock de skilda betygssystemen där allmänna ämnen betygsatts enligt femgradig skala, medan fackämnena har godkänt/underkänt. Man menar att de allmänna ämnena får en oproportionerligt stor betydelse i urvalssituationer, t ex vid antagning till högskola.

De modulindelade kursplanerna har fungerat bra, men de ställer stora krav på schemaläggning med ibland nytt schema varje vecka. Under-

visningsvolymen för lärarna varierar från vecka till vecka, och det kan bli stor skillnad mellan veckorna, framför allt för lärare i allmänna ämnen. Det nya systemet med nettotimtal i stället för veckotimmar har man fått grepp om, men på samtliga skolor anser man att antalet effektiva lektioner per schemaposition borde vara lägre än 34. Detta styrks också av den utvärdering SÖ tillsammans med ett antal länsskolnämnder gjort över tidsanvändningen i gymnasieskolan.

Samarbetet kring den arbetsplatsförlagda utbildningen fungerar bra. OM-linjen organiseras så att väsentligt större del än 10 % av undervisningstiden i årskurs 1 är arbetsplatsförlagd. Sedan gammalt har vårdutbildningarna bra samarbete med lasaretten, men på OM-linjen blir det också aktuellt att förlägga verksamhet till primärkommunala institutioner. Det har varit lätt att rekrytera handledare och i såväl Karlshamn som Karlskrona har man utbildat lika många handledare som man har elever. Ytterligare ett antal intresserade finns som vill utbilda sig till handledare. Den arbetsplatsförlagda utbildningen på OM-linjen effektiviseras ytterligare genom att man utöver handledarna även har lärararbetstid avsatt för handledning och utbildning på arbetsplats. För OM-linjen motsvarar denna lärarinsats en lärare på ca 12 elever. Detta är lärarinsatser som inte ingår i underlaget för det schabloniserade statsbidraget för lärarlöner, och landstingets företrädare understryker att utbildningen på så sätt blir relativt dyr.

En viktig synpunkt i fråga om den arbetsplatsförlagda utbildningen är att den, inom ramen för vad arbetstidslagstiftningen tillåter, skall följa arbetsplatsens arbetstider. Den arbetsplatsförlagda utbildningen kan därför till vissa delar vara förlagd till nätter eller veckoslut.

INDUSTRIELLT TEKNISKA UTBILDNINGAR

Tidigare har redovisats hur ursprungligen 16 elever på IN-linjen i Karlskrona decimerades till 8 redan under höstterminen. På samma sätt krympte IN-klasserna i Ronneby från 24 till 17. Även på fordonslinjen blev det ett visst bortfall, i Sölvesborg dock så många som 3 av ursprungligen 8. Nu sker normalt ett bortfall under årskurs 1 på dessa linjer, och bortsett från decimeringen av IN i Karlskrona är studieavbrottsfrekvensen helt normal. Att så många lämnade IN i Karlskrona får bli a tillskrivas det förhållandet att eleverna hade möjlighet att byta över till den mindre krävande tvååriga Ve-linjen. Denna möjlighet fanns inte i Ronneby. I stort sett har de elever som fullföljt åk 1 uppfattat försökslinjerna positivt. De oklara förhållandena inför starten är glömda efter ett år och ingen klagar över att ut-

bildningstiden är tre år. Däremot påpekar eleverna att studierna är mer teoretiska än vad man väntat och att det är svårt att få en helhetssyn på utbildningen, eftersom läroplaner inte finns för alla tre åren.

Systemet med arbetsplatsförlagd utbildning är positivt, och önskemål finns om mer sådan redan i åk 1.

De studerande har en "matnyttig" syn på allmänna ämnen och uppfattar engelska och matematik som värdefulla, medan samhällskunskap, som de flesta dock inte börjat läsa ännu, får en lägre värdering.

Lärarna påpekar helt naturligt de svårigheter man haft första året med sena beslut, sena läroplaner och utrustningslistor, vilket lett till att vissa delar av den nya utrustningen levererats först i slutet av vårterminen.

Man ser positivt på fortbildningsinsatserna, men påpekar att behovet är mycket stort. Några ifrågasätter om man inte generellt måste gå över till ett ämneslärarsystem, där varje lärare är specialist på en del av kursen. Innehållet i en treårig kurs blir så omfattande att en lärare inte kan spänna över hela kursen. På IN i Ronneby tillämpar man redan detta system och även på fordonslinjen diskuterar man att pröva det.

Modulkursplanerna och framför allt den nya betygsättningen har vållat många och långa diskussioner lärare emellan. En lärarkategori som känt sig hemmastadd på detta område är de som tidigare tjänstgjort på AMU. Man tycker det är bra med systemet att modulerna skall godkännas, men uttrycker tveksamhet beträffande systemet för urval när flera elever konkurrerar om platser på attraktiva grenar i högre årskurs. De allmänna ämnena får för stor vikt, eftersom de flesta har samma antal godkända moduler.

Inom fordonslinjen, där alla kommuner i länet utom Olofström deltar, har ett effektivt samarbete etablerats mellan berörda lärare. Länskolnämnden har här hjälpt till genom att man haft en expert anställd på 20 % tjänst för samordning av och stöd till försöket. I samarbetet har även skolor i Kristianstad län deltagit. Något motsvarande har inte organiserats på IN som ännu så länge berört endast två skolor och ett 25-tal elever, men från hösten 89 kommer länskolnämnden att även här ta ansvar för samordning och erfarenhetsutbyte.

Samverkan mellan allmänna ämnen och fackämnena har kommit igång på vissa håll, men har gått sämre på andra. Positiva exempel finns där läraren i svenska engagerat sig i studierna i fordonsteknik och använt

"praktikfall" vid övningar i muntlig och skriftlig framställning och även förlagt övningar i muntlig redovisningsteknik till fordonsverkstaden.

På andra håll har man inte kommit lika långt, och man har heller inte alltid hunnit med all information. Ett citat av en lärare i svenska får belysa detta: "Jag visste inte när jag började att det var en annan kurs än den vi tidigare läst. När eleverna försvann på 4 veckors praktik kom det som en överraskning". Metoden att räkna nettotimmar har inte heller slagit igenom överallt, men en slumpmässig koll gav vid handen att 4 x 34 i all fall blev 129 utan att någon hade funderat över att fyra veckotimmar i den nya organisationen är något annat än det traditionella.

Genom problemen med avtalet mellan VF och Metall har inslaget av arbetsplatsförlagd utbildning blivit relativt litet, såväl på IN som på FT-linjen. I genomsnitt har en dryg vecka varit förlagd utanför skolan och verksamheten har haft karaktär av praktik. Arbete pågår på samtliga skolor för att ackvirera utbildningsplatser, och man räknar inte med några större problem att skaffa tillräckligt antal platser. Däremot är man mycket tveksam om det verkligen skall gå att förlägga moduler som kräver dyrbar utrustning till arbetsplatser. En allmän uppfattning är att de dyra maskinerna måste användas för kontinuerlig produktion och att de inte kan avdelas för utbildningsändamål.

Inom fordonsbranschen är beläggningen i verkstäderna inte sådan att komplicerade arbeten av viss typ förekommer kontinuerligt, vilket gör att man inte kan garantera de resurskrävande modulerna. På den här punkten kommer försöksverksamheten att vara ytterst viktig när det gäller att ge underlag för realistiska läroplaner i framtiden.

Den tidigare nämnda avtalstvisten har retarderat handledarrekruteringen. Tveksamheten kring handledarutbildningens ekonomi har också bidragit till att utbildningen i Blekinge endast är på planeringsstadiet.

Länsskolnämnden har haft ett par träffar med representanter för skola och arbetsplatser och man har enats om att länsskolnämnden skall svara för två dagars allmän handledarutbildning under höstterminen 1989, och att kommunerna enskilt eller eventuellt i samarbete svarar för 5 utbildningsdagar. De överläggningar som förevarit har andats en viss osäkerhet bl a i frågan om hur handledarna skall rekryteras inom ett företag, men framför allt har tveksamheten beträffande de ekonomiska frågorna varit stor.

En grupp organisationer som har ett betydande ansvar för försöksverksamheten är yrkesråden. Dessa blev oftast överspelade i den hektiska planeringsprocessen våren 88. Det fanns helt enkelt inte tid att sammankalla råden innan beslut måste tas. I genomförandefasen har yrkesråden däremot engagerats och flera kommuner har dessutom organiserat om sina råd, så att de fått smalare ansvarsområden än tidigare. Samtidigt har de blivit fler, men vinsten är att de som ingår i ett smalt yrkesråd kan vara specialister just inom rådets ansvarsområde. På så sätt ökar såväl intresse som kompetens. Ett exempel på yrkesrådets inflytande lämnas från Karlskrona, där alla utrustningsfrågor behandlas av yrkesråden och där skolan via råden ofta får tillgång till expertis som skolan själv saknar.

FÖRSÖKETS FORTSÄTTNING

Inför såväl läsåret 88/89 som 89/90 hade skolhuvudmännen omfattande önskemål om försöksverksamhet. Endast Olofström tvekade, men tveksamheten var i stort koncentrerad till gymnasieskolans rektor. I övrigt var optimismen stor och någon tvekan på grund av förväntade kostnader fanns inte. Efter att försöket pågått i ett år har bilden klarnat. Försöken inom vårdsektorn fungerar bra och har inte inneburit några överraskningar på kostnadssidan, medan däremot försöken inom verkstads- och fordonssektorerna blivit dyrare än beräknat och dessutom visat sig vara mer komplicerade att genomföra än vad man trott från början. Bl a har svårigheterna att teckna avtal om elevernas status under den arbetsplatsförlagda utbildningen upplevts negativt av skolor och skolstyrelser.

Det första årets erfarenheter avspeglar sig i skolhuvudmännens önskemål om nya försök läsåret 90/91. I de förslag till gymnasieorganisation som länsskolnämnden fått in den 1 juli finns endast förslag om nya eller utvidgade försök på OM-linjen. Landstinget vill sålunda ersätta de två återstående klasserna på den tvååriga vårdlinjen med treårig omvårdnadslinje, och dessutom vill Karlskrona kommun starta försök med OM-linje i stället för social servicelinje. Vid samma tidpunkt föregående år fanns önskemål om bland annat handels- och kontorslinje och produktionsteknisk linje, önskemål som inte kunde tillgodoses inom den tillgängliga ramen på 10.000 elevplatser. Dessa önskemål har man nu släppt, framför allt med hänvisning till osäker ekonomi för försöken.

Sammanfattningsvis kan därför konstateras att försöken gått bra inom vårdsektorn och att man därför vill fortsätta och utöka dessa försök. Däremot har försöken inom teknisk industriell sektor visat på

problem, dels ekonomiska, dels i samarbetet skola/arbetsliv, som lett till en viss dämpning av den ursprungliga försöksentusiasmen.

På en punkt är samtliga berörda överens, nämligen att det var ett riktigt beslut att starta med försöksverksamhet och inte reformera över hela fältet på en gång. Kommunerna hade inte klarat vare sig ekonomi eller organisation för en samtidigt total övergång till nya treåriga linjer. Vidare menar man att försöken skulle mått bra av att få ett helt planeringsår, dvs att de börjat först hösten 89. Länsskolnämndens ansvariga är beredda att instämma i detta, men kan inte underlåta följande reflexion: Gymnasieutredningen tillsattes 1976. Den nya gymnasieskolan som blir resultatet av utredning och försöksverksamhet kan i bästa fall starta med årskurs 1 hösten 1993. De första som lämnar gymnasieskolan med den nya treåriga utbildningen gör det tidigast våren 1996. Då har det gått 20 år sedan utredningen tillsattes. De som föddes samtidigt med gymnasieutredningen kommer därför endast i undantagsfall att utbildas i den nya gymnasieskolan.

Direktiv.

Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan

Dir. 1988:62

Beslut vid regeringssammanträde 1988-09-15

Chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Lennart Bodström, anför.

Mitt förslag

Jag föreslår att en särskild utredare tillkallas med uppgift att utvärdera försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan.

Bakgrund

I prop. 1987/88:102 om utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan aviserade jag min avsikt att vid sidan av den uppföljning och utvärdering som normalt åligger den statliga skoladministrationen även få till stånd en särskild utvärdering av vissa frågor. Denna utvärdering skall i första hand knyta an till mina förslag att i ökad utsträckning utnyttja arbetslivet som resurs för yrkesutbildning. Riksdagen behandlade den 6 juni 1988 denna fråga och framhöll vikten av att de politiska partierna får insyn i utvärderingsarbetet (UbU 1987/88:31, rskr. 366). Därför bör till detta arbete knytas en grupp bestående av företrädare för de politiska partierna.

Riktlinjer

I propositionen angav jag att bl.a. följande frågor är väsentligt att få belysta i en sådan utvärdering:

- Hur påverkas tillgången på platser för arbetsplatsförlagd utbildning av konjunkturläge och ortens storlek och näringsstruktur?
- Vilka effekter får en förlängd utbildning på rekryteringen av yrkesinriktad utbildning?
- Är det möjligt att arbetsplatsförlägga stora delar av utbildningen och samtidigt ha högt ställda krav på kvalitet?
- Tillhandahåller arbetsplatserna utbildade handledare?
- Hur fungerar samarbetet mellan arbetslivet och skolan?
- Träffas de avtal som behövs dels mellan skolhuvudmän och arbetsgivare, dels mellan arbetsgivare och arbetstagare?
- Vilka kostnader uppstår för staten, skolhuvudmännen och arbetsgivarna?

I det följande kommer jag att ytterligare beröra några av dessa frågor.

Arbetsplatsförlagd utbildning

Redan i dag anordnas viss reguljär yrkesutbildning i form av arbetsplatsförlagd utbildning. Denna har emellertid totalt sett relativt liten omfattning och varierar starkt mellan olika studievägar.

I den aktuella försöksverksamheten skall prövas en arbetsplatsförlagd utbildning av stor omfattning. För verksamheten gäller förordningen (SÖ-FS 1988:84) om försöksverksamhet med treåriga yrkesinriktade studievägar i gymnasieskolan 1988/89 - 1990/91.

En arbetsplatsförlagd utbildning av den typ och omfattning som skall prövas i försöksverksamheten förutsätter ett brett engagemang från arbetslivets sida. I försöksverksamheten skall prövas hur man genom en utökning av den arbetsplatsförlagda utbildningen kan höja kvaliteten i yrkesutbildningen. Kursplanerna skall indelas i moduler. Dessa skall utgöra pedagogiskt väl avgränsade avsnitt som - vart och ett - skall ge en kompetens som svarar mot ett behov i arbetslivet. Det är skolhuvudmannen som - efter samråd med berört yrkesråd eller motsvarande - avgör vilka moduler som skall förläggas till arbetsplatser inom de ramar som anges i den av skolöverstyrelsen fastställda kursplanen.

Det har framhållits att möjligheterna att genomföra arbetsplatsförläggning av utbildning är beroende av många olika faktorer. flera normalt utom skolans möjligheter att

påverka. I försöksverksamheten skall prövas hur arbetsplatsförlagd utbildning fungerar på orter med särskilda näringsgeografiska, arbetsmarknadsmässiga och konjunkturella betingelser. Det har ankommit på skolöverstyrelsen att med detta perspektiv beslut om fördelningen av utbildningsplatser på orter och studievägar.

I försöksverksamheten skall den arbetsplatsförlagda delen av yrkesutbildningen i årskurserna 1 och 2 omfatta minst 10 procent av den totala studietiden under dessa årskurser. Motsvarande andel skall i årskurs 3 normalt uppgå till 60 procent. Därvid skall grundprincipen vara att olika utbildningsmoment skall äga rum där de bästa resultaten kan uppnås med hänsyn till utbildningen i dess helhet. Skolhuvudmannen skall utöva tillsyn även över de arbetsplatsförlagda delarna av utbildningen.

Att förlänga en yrkesinriktad utbildning och öka inslaget av allmänna ämnen samt att förlägga delar av den till arbetsplatser kan inverka på elevrekryteringen på flera sätt. Så t.ex. kan förlängningen och det ökade inslaget av allmänna ämnen, som ger en förbättrad grund för vidare studier, locka elever som i dag väljer mer teoretiska studiealternativ. Flickor kan möjligheten tilltalas av det ökade innehållet av allmänna ämnen men kanske tveka inför perspektivet att tidigt i utbildningen hamna på mansdominerade arbetsplatser, något som gör handledarnas roll central. Skoltrötta ungdomar kan komma att tveka inför en förlängd utbildningstid men lockas av de arbetsplatsförlagda inslagen. En förlängd utbildning förskjuter tidpunkten för då ungdomar lämnar familjeekonomi och kan bli självförsörjande. Exempelen kan mångfaldigas.

Förnyelsen av den yrkesinriktade utbildningen ställer krav på en omfattande lärarfortbildning. En yrkesutbildning med ökade inslag av arbetsplatsförlagd utbildning ger lärarna i årskurs 1 och 2 tid till sådan återkommande fortbildning. Detta kräver dock att den arbetsplatsförlagda utbildningen organiseras på ett sådant sätt att fortbildningsinslag kan genomföras.

I utvärderingen bör de frågor rörande arbetsplatsförlagd utbildning som jag här berört, belysas.

Handledarfrågor

Den ökade arbetsplatsförläggningen av utbildningen förutsätter tillgång på handledare och att dessa måste vara väl förtrogna med såväl utbildningens mål som det aktuella yrkesområdet. För detta behövs handledarutbildning som skall vara obligatorisk. Utformningen av denna utbildning liksom dess längd och innehåll bör få prövas och växa fram i försöksverksamhet med början redan läsåret 1988/89. En kursplan för utbildning av handledare har fastställts av regeringen den 9 juni 1988 (SÖ-FS 1988:84, bilaga 2).

Det är angeläget att utredaren utförligt belyser tillgången på handledare och hur handledarutbildningen genomförs i praktiken.

Vissa kostnadsfrågor

Den finansieringsmodell som är avsedd att tillämpas i försöksverksamheten leder till en förändrad kostnadsfördelningen mellan staten, skolhuvudmännen och arbetsgivarna. Särskilt statsbidrag skall utgå till de arbetsplatser som tar emot elever. Bidrag lämnas med ett visst fastställt belopp per timme och elev.

De statliga kostnaderna för de skolförlagda delarna av utbildningen ökar, medan statens kostnader för åtgärder inom det kommunala uppföljningsansvaret, ungdomslag och rekryteringsstöd förväntas minska. Detta kostnadssamband är det viktigt att närmare belyst.

Skolhuvudmännen beräknas få vissa ökade kostnader vad gäller lokaler, läromedel, utrustning m.m. för sitt deltagande i försöksverksamheten. Under försöksperioden kommer därför medel i form av en särskild genomföranderesurs att ställas till kommunernas förfogande. För arbetsgivarnas del ändras vissa kostnader för inskolningsplatser, handledning m.m.

Det bör ankomma på utredaren att noggrant redovisa den totala kostnadsbilden för såväl staten, skolhuvudmännen som arbetsgivarna.

Ramar för utredarens arbete

Utvärderingen skall ske successivt under hela försöksperioden. Avrapportering skall ske årligen den 1 september. En samlad utvärdering av försöksverksamheten skall redovisas senast den 1 september 1991.

För insyn och information skall till utvärderingsarbetet knytas en referensgrupp bestående av företrädare för de politiska partierna.

Utredaren skall samråda med skolhuvudmännen, berörda myndigheter, kommittéer och organisationer.

Utredaren skall beakta dels kommittédirektiven (Dir. 1984:5) till samtliga kommittéer och särskilda utredare, dels kommittédirektiven (Dir. 1988:43) till kommittéer och särskilda utredare angående beaktande av EG-aspekter i utredningsverksamheten.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar chefen för utbildningsdepartementet

att tillkalla en skild utredare - omfattad av kommittéförordningen (1976:119) - med uppdrag att utvärdera försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan,

att besluta om sakkunniga, referensgrupper, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar att kostnaderna skall belasta åttonde huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens övervägande och bifaller hans hemställan.

Ordförande:

Landshövding Claes Elmstedt

Huvudsekreterare:

Professor Ulf P. Lundgren

Sekretariat:

Fil. kand. Solveig Berggren	6 mån.
Fil. lic. Sonja Jansson	1,2 mån.
Fil. dr. Kerstin Mattsson	3 mån.
Fil. dr. Sten Pettersson	1,5 mån.

Experter:

Undervisningsrådet Britta Ekberg	4 mån.
Skolinspektör Nils Hansson	3 mån.

Sakkunniga:

Departementssekreterare Tomas Keisu, Finansdepartementet.

Departementssekreterare Ingemar Lindskoug, Utbildningsdepartementet.

Parlamentarisk referensgrupp:

Sinikka Bohlin	s
Helena Egerlid	mp
Lahja Exner	s
Isa Halvarson	fp
Larz Johansson	c
Ylva Johansson	vpk
Ingvar Johnsson	s
Sven-Åke Nygårds	s
Lars Svensson	s

Sekretariatets adress:

UGY, Institutionen för pedagogik

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm

Box 34103

100 26 STOCKHOLM

Tel.: 08/ 50 72 05 Telefax: 08/ 50 73 78

SVERIGES KOMMUNER

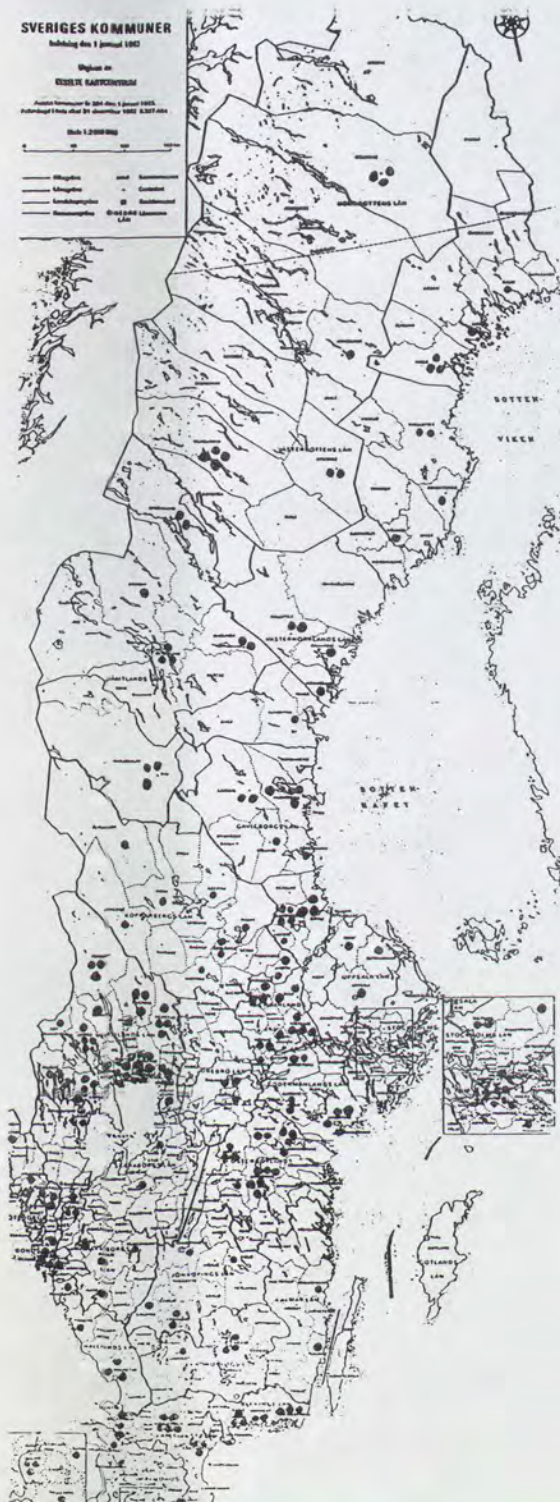
Utgåve den 1 januari 1987

Utgåve av
SVERIGES KARTCENTRUM

Antalet kommuner år 1986 den 1 januari 1987.
Folktal till år 1986 den 31 december 1986 6 327 000

Skala 1:2 000 000

----- Flygförbindelse
----- Järnvägsförbindelse
----- Kustbefästning
----- Riksgren
----- Riksgrens
----- Riksgrens
----- Riksgrens

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

1. Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. C.
2. Beskattnings av fämansföretag. Fi.
3. Integriteten vid statistikproduktion. C.
4. Fasta Öresundsförbindelser. K.
5. Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. C.
6. Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. C.
7. Vidgad etableringsfrihet för nya medier. U.
8. UD:s prestjänst. UD.
9. Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. Fi.
10. Två nya treåriga linjer. U.
11. Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. Fi.
12. Den regionala problembilden. A.
13. Mångfald mot enfald. Del 1. A.
14. Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. A.
15. Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. K.
16. Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. Fi.
17. Risker och skydd för befolkningen. Fö.
18. SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. C.
19. Regionalpolitikens förutsättningar. A.
20. Tullregisterlag m.m. Fi.
21. Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. ME.
22. Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. U.
23. Parkeringsköp. Bo.
24. Statligt finansiellt stöd? I.
25. Rapporter till finansieringsutredningen. I.
26. Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. Fi.
27. Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. U.
28. Utbildningar för framtidens tandvård. U.
29. Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. U.
30. Professorstillställning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. U.
31. Statens mät- och provstyrelse. I.
32. Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. ME.
33. Reformerad inkomstbeskattnings
- Skattereformens huvudlinjer. Del 1.
- Inkomst av kapital. Del 2.
- Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3.
- Bilagor, expertrapporter. Del 4. Fi.
34. Reformerad företagsbeskattnings
- Motiv och lagförslag. Del 1.
- Expertrapporter. Del 2. Fi.
35. Reformerad mervärdesskatt m.m.
- Motiv. Del 1.
- Lagtext och bilagor. Del 2. Fi.
36. Inflationskorrigerad inkomstbeskattnings. Fi.
37. Utländska förvärv av Svenska företag - en studie av utvecklingen. I.
38. Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. Fi.
39. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. S.
40. Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. Fi.
41. Samerätt och sameting. Ju.
42. Det civila försvaret. Del 1.
Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. Fö.
43. Storstadstrafik 3 - Bilagor. K.
44. Översyn av vapenlagstiftningen. Ju.
45. Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. I.
46. Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. Fö.
47. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. S.
48. Energiforskning för framtiden. ME.
49. Energiforskning för framtiden. Bilagor. ME.
50. Stiftelser för samverkan. U.
51. Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. Ju.
52. Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. ME.
53. Arbetstid och välfärd.
Arbetstid och välfärd. Bilagedel A.
Arbetstid och välfärd. Bilagedel B. A.
54. Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. S.
55. Fungerande regioner i samspel. A.
56. Fiskprisregleringen och fiskeriadministrationen. JO.
57. DO och Nämnden mot etnisk diskriminering
— de tre första åren.
58. Undantagandepensionärernas ekonomi. S.
59. Nominering av redovisningskonsulter. C.
60. Huvudbetänkande från
alternativmedicinkommittén. S.
61. Hälsohem. S.
62. Alternativa terapier i Sverige. S.
63. Värdering av alternativmedicinska teknologier. S.
64. Kommunalbot. C.
65. Staten i geografin. A.

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

- 66. Begreppet krigsmateriel. UD.
 - 67. Levnadsvillkor i storstadsregioner. SB.
 - 68. Storstadens partier och valdeltagande 1948-1988. SB.
 - 69. Storstadsregioner i förändring. SB.
 - 70. Storstädernas arbetsmarknad. SB.
 - 71. Ny bostadsfinansiering. Bo.
 - 72. Värdepappersmarknaden i framtiden. Fi.
 - 73. TV - politiken. U.
 - 74. Forskningsetisk prövning. Organisation, information och utbildning. U.
 - 75. Etisk granskning av medicinsk forskning. De forskningsetiska kommittéernas verksamhet. U.
 - 76. Att förebygga ALLERGI / överkänslighet. S.
 - 77. Expertbilaga. Beskrivningar av ALLERGI / överkänslighet. S.
 - 78. Statistikbilaga. Omfattning av ALLERGI / överkänslighet. S.
 - 79. Storstadstrafik 4 - Ytterligare bakgrundsmaterial. K.
 - 80. Förenklad handläggning hos HSAN m.m. S.
 - 81. Ny generalklausul mot skatteflykt. Fi.
 - 82. Nedsättning av energiskatter. ME.
 - 83. Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. ME.
 - 84. Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. Bilagedel. ME.
 - 85. Civil personal i försvaret. Uppgifter och kompetens i freds- och krigsorganisationen. Fö.
 - 86. Samhällets åtgärder mot allvarliga olyckor. Fö.
 - 87. Skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen. JO.
 - 88. Skadeförsäkringslag. Ju.
 - 89. Översyn av lagen om pliktexemplar. U.
 - 90. Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Första året. U.
-

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Levnadsvillkor i storstadsregioner. [67]
Storstadens partier och valdeltagande 1948-1988. [68]
Storstadsregioner i förändring. [69]
Storstädernas arbetsmarknad. [70]

Justitiedepartementet

Samerätt och sameting. [41]
Översyn av vapenlagstiftningen. [44]
Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. [51]
Skadeförsäkringslag. [88]

Utrikesdepartementet

UD:s presstjänst. [8]
Begreppet krigsmateriel. [66]

Försvarsdepartementet

Risker och skydd för befolkningen. [17]
Det civila försvaret. Del 1. [42]
Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. [42]
Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. [46]
Civil personal i försvaret. Uppgifter och kompetens i freds- och krigsorganisationen. [85]
Samhällets åtgärder mot allvarliga olyckor. [86]

Socialdepartementet

Hjälpmedelssamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. [39]
Hjälpmedelssamhetens utveckling - Bilagor. [47]
Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. [54]
Undantagandepensionärernas ekonomi. [58]
Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. [60]
Hälsöhem. [61]
Alternativa terapier i Sverige. [62]
Värdering av alternativmedicinska teknologier. [63]
Att förebygga ALLERGI / överkänslighet. [76]
Expertbilaga. Beskrivningar av ALLERGI / överkänslighet. [77]
Statistikbilaga. Omfattning av ALLERGI / överkänslighet. [78]
Förenklad handläggning hos HSN m.m. [80]

Kommunikationsdepartementet

Fasta Öresundsförbindelser. [4]
Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. [15]
Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. [43]
Storstadstrafik 4 - Ytterligare bakgrundsmaterial. [79]

Finansdepartementet

Beskattnings av fåmansföretag. [2]
Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. [9]
Hushållsparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. [11]
Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. [16]
Tullregisterlag m.m. [20]
Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. [26]
Reformerad inkomstbeskattnings
- Skattereformens huvudlinjer. Del 1. [33]
- Inkomst av kapital. Del 2. [33]
- Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3. [33]
- Bilagor, expertrapporter. Del 4. [33]
Reformerad företagsbeskattnings
- Motiv och lagförslag. Del 1. [34]
- Expertrapporter. Del 2. [34]
Reformerad mervärdesskatt m.m.
- Motiv. Del 1. [35]
- Lagtext och bilagor. Del 2. [35]
Inflationskorrigerad inkomstbeskattnings. [36]
Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. [38]
Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. [40]
Värdepappersmarknaden i framtiden. [72]
Ny generalklausul mot skatteflykt. [81]

Utbildningsdepartementet

Vidgad etableringsfrihet för nya medier. [7]
Två nya treåriga linjer. [10]
Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. [22]
Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. [27]
Utbildningar för framtidens tandvård. [28]
Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. [29]

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänst. [30]
Stiftelser för samverkan. [50]
TV - politiken. [73]
Forskningsetisk prövning. Organisation, information och utbildning. [74]
Etisk granskning av medicinsk forskning.
De forskningsetiska kommittéernas verksamhet. [75]
Översyn av lagen om pliktexemplar. [89]
Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Första året. [90]

Jordbruksdepartementet

Fiskprisregleringen och fiskeriadministrationen. [56]
Skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen. [87]

Arbetsmarknadsdepartementet

Den regionala problembilden. [12]
Mångfald mot enfald. Del 1. [13]
Mångfald mot enfald. Del 2.
Lagstiftning och rättsfrågor. [14]
Regionalpolitikens förutsättningar. [19]
Arbetstid och välfärd.
Arbetstid och välfärd. Bilagedel A.
Arbetstid och välfärd. Bilagedel B. [53]
Fungerande regioner i samspel. [55]
DO och Nämnden mot etnisk diskriminering
— de tre första åren. [57]
Staten i geografien. [65]

Industridepartementet

Statligt finansiellt stöd. [24]
Rapporter till finansieringsutredningen. [25]
Statens mät- och provstyrelse. [31]
Utländska förvärv av svenska företag - en studie av utvecklingen. [37]
Standardiseringsens roll i EFTA/EG - samarbetet. [45]

Civildepartementet

Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. [1]
Integriteten vid statistikproduktion. [3]
Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. [5]
Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. [6]
SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. [18]
Nominering av redovisningskonsulter. [59]
Kommunalbot. [64]

Bostadsdepartementet

Parkeringsköp. [23]
Ny bostadsfinansiering. [71]

Miljö- och energidepartementet

Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. [21]
Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. [32]
Energiforskning för framtiden. [48]
Energiforskning för framtiden. Bilagor. [49]
Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. [52]
Nedsättning av energiskatter. [82]
Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. [83]
Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. Bilagedel. [84]

ALLMÄNNA FÖRLAGET

BESTÄLLNINGAR: ALLMÄNNA FÖRLAGET, KUNDTJÄNST, 106 47 STOCKHOLM,
TEL: 08-739 9630, FAX: 08-739 9548.
INFORMATIONSBOKHANDELN, MALMTORGSGATAN 5 (VID BRUNKEBERGSTORG), STOCKHOLM.